

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет _____ Гуманітарно-педагогічний _____

УДК -048.87(477+4):631.5

ПОГОДЖЕНО
Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

(підпис) Савицька І.М.
(ПІБ)
“ ___ ” _____ 2024 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
В.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і суспільних наук

(підпис) Хвіст В.О.
(ПІБ)
“ ___ ” _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

Співробітництво між Україною та Європейським Союзом в аграрній сфері
Cooperation between Ukraine and the European Union in the agricultural sphere

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
(код і назва)

Освітня програма Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми

Кандидат історичних наук, доцент _____ Кравченко Н.Б.
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Кандидат історичних наук, доцент _____ Грушецький Б.П.
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Виконав

_____ Волик Олександр Андрійович
(підпис) (ПІБ студента)

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В.о. завідувача кафедри міжнародних відносин
і суспільних наук**

_____ **Хвіст В.О.**

«__» _____ р.

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТУ**

Волика Олександра Андрійовича

**Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії»**

**Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»**

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

**Тема магістерської роботи: «Співробітництво між Україною та
Європейським Союзом в аграрній сфері»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України від 27.10.2023
Термін подання завершеної роботи на кафедрі «31» 10 2024 р.

Вихідні дані до магістерської роботи:

- 1) Наукові дослідження з питань вивчення розвитку співробітництва в аграрній сфері між Україною та ЄС;
- 2) Вітчизняні та зарубіжні літературні джерела з проблеми дослідження;
- 3) тексти чинних угод між Україною та Європейським Союзом.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- вивчити сутність та роль економічного розвитку аграрної сфери для національного господарства;
- розглянути спільну аграрна політика ЄС і її вплив на співробітництво України з ЄС;
- визначити нормативно-правове забезпечення співробітництва між Україною та ЄС в аграрній сфері ;
- дослідити умови Угоди про асоціацію, що стосуються аграрної сфери;
- проаналізувати динаміку та стан торговельної співпраці України та країн ЄС в аграрній сфері після укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
- дослідити співпрацю України та ЄС в аграрній сфері в умовах російсько-української війни;
- визначити вплив війни на зовнішню торгівлю в аграрному секторі ;
- обґрунтувати перспективи співробітництва України та ЄС в аграрній сфері у зв'язку з отриманням Україною статусу країни-кандидата на членство в ЄС.

Дата видачі завдання

“_5_” ___11___2023 р.

Керівник магістерської роботи

_____ **Грушецький Б.П.**

Завдання прийняв до виконання

_____ **Волик О.А.**

РЕФЕРАТ
магістерської роботи
студента магістратури гуманітарно-педагогічного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»,
освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Волика Олександра Андрійовича
на тему:
«Співробітництво між Україною та Європейським Союзом в аграрній
сфері»

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний об'єм роботи – 101 сторінка, з них основного тексту – 84 сторінки. Список використаних джерел та літератури складається з 8 сторінок і містить 72 найменувань.

Робота присвячена співробітництву між Україною та Європейським Союзом в аграрній сфері.

Аграрний сектор – це складова суспільства, стан якої визначає як можливості задоволення першочергових, найбільш нагальних потреб усіх соціальних груп людей та кожної людини, окремо, так і особливості життєдіяльності тієї частини населення, яка зайнята в аграрному секторі чи безпосередньо пов'язана з ним. В принципі, кожен сектор народного господарства володіє тими чи іншими особливостями, пов'язаними з його економічними та соціальними функціями, умовами праці, технікотехнологічними характеристиками, предметами та результатами виробництва тощо. Подібні особливості має й аграрний сектор. Проте природа сутнісної специфіки аграрного сектора інша.

В основі аграрного сектору лежать прямий зв'язок людини з живою природою та землею. Для людей, пов'язаних з аграрним виробництвом, земля та природа – це не тільки загальні умови життя та виробничої діяльності насамперед, це особливий предмет, засіб, знаряддя і, головне, джерело

виробництва. Конкретні особливості землі та природи в конкретному місці як джерела виробництва визначають можливості та структуру останнього, особливості різних сторін облаштування життя.

Євроінтеграційні процеси в Україні, що полягають у виконанні міжнародних зобов'язань держави щодо гармонізації вітчизняного законодавства з європейськими правилами та положеннями, особливо активізувалися з підписанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 році (далі – Угода про асоціацію), а також з отриманням Україною статусу кандидата на членство до Європейського Союзу (далі – ЄС) у 2022 році.

Особливої актуалізації зближення політик ЄС та України, а також законодавства у аграрній сфері відбувається задля забезпечення стійкого успішного розвитку, конкурентоспроможності галузі сільського господарства, виробників сільськогосподарської продукції, збереження та розвитку сільських територій, забезпечення продовольчої безпеки на засадах сталого розвитку. Адже в умовах незалежності держави продовольча безпека є основою її існування та функціонування

Ключові слова за темою кваліфікаційної роботи: аграрна сфера, сільськогосподарська продукція, євроінтеграційні процеси, Угода про асоціацію з ЄС, аграрна політика.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС	11
1.1. Сутність та роль економічного розвитку аграрної сфери для національного господарства.....	11
1.2. Спільна аграрна політика ЄС і її вплив на співробітництво України з ЄС.....	22
1.3. Нормативно-правове забезпечення співробітництва між Україною та ЄС в аграрній сфері	30
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ II ВПЛИВ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ НА ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА ЄС У АГРАРНІЙ СФЕРІ.....	38
2.1. Умови Угоди про асоціацію, що стосуються аграрної сфери, та їх імплементація.....	38
2.2. Динаміка та стан торговельної співпраці України та країн ЄС в аграрній сфері після укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.....	50
Висновки до розділу 2.....	62
РОЗДІЛ III ПРІОРИТЕТИ ТА МЕХАНІЗМ ПОГЛИБЛЕННЯ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ СФЕРІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС В КОНТЕКСТІ КРИЗОВИХ УМОВ	63
3.1. Співпраця України та ЄС в аграрній сфері в умовах російсько-української війни.....	63
3.2. Вплив війни на зовнішню торгівлю в аграрному секторі	68
3.3. Перспективи співробітництва України та ЄС в аграрній сфері у зв'язку з отриманням Україною статусу країни-кандидата на членство в ЄС.....	81
Висновки до розділу 3.....	88
ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94

ВСТУП

Аграрний сектор – це складова суспільства, стан якої визначає як можливості задоволення першочергових, найбільш нагальних потреб усіх соціальних груп людей та кожної людини, окремо, так і особливості життєдіяльності тієї частини населення, яка зайнята в аграрному секторі чи безпосередньо пов'язана з ним. В принципі, кожен сектор народного господарства володіє тими чи іншими особливостями, пов'язаними з його економічними та соціальними функціями, умовами праці, технікотехнологічними характеристиками, предметами та результатами виробництва тощо. Подібні особливості має й аграрний сектор. Проте природа сутнісної специфіки аграрного сектора інша.

В основі аграрного сектору лежать прямий зв'язок людини з живою природою та землею. Для людей, пов'язаних з аграрним виробництвом, земля та природа – це не тільки загальні умови життя та виробничої діяльності насамперед, це особливий предмет, засіб, знаряддя і, головне, джерело виробництва. Конкретні особливості землі та природи в конкретному місці як джерела виробництва визначають можливості та структуру останнього, особливості різних сторін облаштування життя.

Актуальність даної теми визначається тим, що Євроінтеграційні процеси в Україні, що полягають у виконанні міжнародних зобов'язань держави щодо гармонізації вітчизняного законодавства з європейськими правилами та положеннями, особливо активізувалися з підписанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 році (далі – Угода про асоціацію), а також з отриманням Україною статусу кандидата на членство до Європейського Союзу (далі – ЄС) у 2022 році.

Особливої актуалізації зближення політик ЄС та України, а також законодавства у аграрній сфері відбувається задля забезпечення стійкого успішного розвитку, конкурентоспроможності галузі сільського господарства, виробників сільськогосподарської продукції, збереження та розвитку

сільських територій, забезпечення продовольчої безпеки на засадах сталого розвитку. Адже в умовах незалежності держави продовольча безпека є основою її існування та функціонування

Ступінь дослідженості теми. Дослідження проблеми співробітництва між Україною та ЄС в аграрній сфері потребує наукового аналізу як українських, так і зарубіжних вчених.

Так, питанням державно-правового регулювання аграрної сфери присвячували свої дослідження зарубіжні вчені: Glauber, J.W., & Debucquet, D.L.[55], Câmpeanu, V.[48], Kleimann, D.[62], Peterson, E.[68] та інші. Тим часом сучасні українські дослідники теж присвітили багато праць даній темі: Гришова І. Ю.[4], Макалюк І. В., Коцюбайло М. Р.[18], Курило В.І.[14], Курман Т.В.[16], Надвиничний С. А. [23] та ін. Разом з тим, у зв'язку з появою нових викликів, особливими сучасними умовами та євроінтеграційними перспективами, доцільно приділити увагу дослідженню та удосконаленню державно-правового регулювання аграрної сфери, його окремих напрямів задля досягнення євроінтеграційних правових орієнтирів, що і являється метою нашого дослідження.

Метою роботи є характеристика співробітництва між Україною та Європейським Союзом в аграрній сфері.

Для досягнення мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- вивчити сутність та роль економічного розвитку аграрної сфери для національного господарства;
- розглянути спільну аграрна політика ЄС і її вплив на співробітництво України з ЄС;
- визначити нормативно-правове забезпечення співробітництва між Україною та ЄС в аграрній сфері ;
- дослідити умови Угоди про асоціацію, що стосуються аграрної сфери;
- проаналізувати динаміку та стан торговельної співпраці України та країн ЄС в аграрній сфері після укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

- дослідити співпрацю України та ЄС в аграрній сфері в умовах російсько-української війни;

- визначити вплив війни на зовнішню торгівлю в аграрному секторі ;

- обґрунтувати перспективи співробітництва України та ЄС в аграрній сфері у зв'язку з отриманням Україною статусу країни-кандидата на членство в ЄС.

Об'єкт дослідження - міжнародні відносини, пов'язані з функціонуванням аграрної сфери.

Предмет дослідження - співробітництво між Україною та Європейським Союзом в аграрній сфері.

Методи дослідження. Відповідно до мети магістерської роботи та поставлених завдань були використані такі **методи дослідження**:

- теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння і систематизація (вивчалась спільна аграрна політика ЄС і її вплив на співробітництво України з ЄС);

- комплексні – методи аналізу та сходження від абстрактного до конкретного, моделювання (проаналізувагл динаміку та стан торговельної співпраці України та країн ЄС в аграрній сфері після укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС);

- емпіричні – спостереження, порівняння, опис.

Наукова новизна даної роботи полягає в тому, що *вперше* було проведено комплексне дослідженн умови Угоди про асоціацію, що стосуються аграрної сфери; *конкретизовано* вплив війни на зовнішню торгівлю в аграрному секторі і; *набули, подальшого розвитку* перспективи співробітництва України та ЄС в аграрній сфері у зв'язку з отриманням Україною статусу країни-кандидата на членство в ЄС.

Практичне значення отриманих результатів полягає в необхідності вивчення співробітництва між Україною та Європейським Союзом в аграрній сфері та у розробці практичних рекомендацій щодо перспективи співробітництва України та ЄС в аграрній сфері у зв'язку з отриманням

Україною статусу країни-кандидата на членство в ЄС.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та положення магістерського дослідження було оприлюднено на наукових конференціях, семінарах та конгресах, наукових виданнях, зокрема: Волик О.А., Грушецький Б.П. Засади розвитку співробітництва в аграрній сфері між Україною та ЄС // УКРАЇНА ТА СВІТ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ (З 2014 р.), 2024, С. 225-227.URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u362/konf_zbirnik_6.06.2024_0.pdf, участь в конференції: Співробітництво між Україною та ЄС в аграрній сфері в умовах російської агресії проти України. // РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ВІД ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ ДО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ, 2024.URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u362/konf_zbirnik_6.06.2024_0.pdf

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СПВРОБИТНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

1.1. Сутність та роль економічного розвитку аграрної сфери для національного господарства

Значення сільського господарства економіки країни важко переоцінити, оскільки саме сільське господарство забезпечує населення продуктами харчування, а легку та харчову промисловість – сировиною. Тому питання розвитку галузей аграрної сфери мають першочергове соціально-економічне та політичне значення. Недооцінка цього положення загрожує порушенням принципів раціональної господарської територіальної спеціалізації, поглибленням диспропорцій у регіональному розвитку і, відповідно, наростанням соціальної напруженості. Цей висновок, що підтверджується великими регіональними дослідженнями, результатами глибокого аналізу сучасного стану галузей економіки повинен визначити та пріоритетні напрямки у державному регулюванні регіонального розвитку, тобто одним у тому числі має стати вирішення проблем розвитку аграрного виробництва.

Розкриваючи сутність поняття "аграрна сфера", слід відзначити, що існують різні підходи до його визначення. Відзначається змішування термінів "аграрний сектор", "аграрна сфера", "агропромисловий комплекс" і "сільське господарство", що призводить до неточного та неоднозначного розуміння цих концепцій і породжує науково-теоретичні питання щодо їх взаємозв'язку.

Вивчення ряду праць і законодавчих актів підтверджує, що ці терміни не є ідентичними. Особливу увагу слід звернути на термін "сільське господарство", яке має традиційне визначення.

Сільське господарство - це ключова сфера матеріального виробництва, яка об'єднує вирощування сільськогосподарських культур і розведення тварин з метою отримання продовольства та сировини для промисловості [2, с. 59].

Аграрний сектор – це складова суспільства, стан якої визначає як можливість задоволення першочергових, найбільш нагальних потреб усіх соціальних груп людей та кожної людини, окремо, так і особливості життєдіяльності тієї частини населення, яка зайнята в аграрному секторі чи безпосередньо пов'язана з ним [46, с. 79].

В принципі, кожен сектор народного господарства володіє тими чи іншими особливостями, пов'язаними з його економічними та соціальними функціями, умовами праці, технікотехнологічними характеристиками, предметами та результатами виробництва тощо. Подібні особливості має й аграрний сектор. Проте природа сутнісної специфіки аграрного сектора інша.

В основі аграрного сектору лежать прямий зв'язок людини з живою природою та землею, використання їх власних здібностей. Для людей, пов'язаних з аграрним виробництвом, земля та природа – це не тільки загальні умови життя та виробничої діяльності насамперед, це особливий предмет, засіб, знаряддя і, головне, джерело виробництва.

Конкретні особливості землі та природи в конкретному місці як джерела виробництва визначають можливості та структуру останнього, особливості різних сторін облаштування життя. Прямий зв'язок людини із землею та живою природою утворює особливий тип продуктивних сил та особливий (аграрний) тип суспільних відносин [26].

Специфіка аграрного типу продуктивних сил виробничої та в цілому аграрної сфери виражається:

- у наявності особливої та стійкої соціальної групи людей, які є суб'єктом аграрного виробництва та аграрних відносин,
 - селянства;
 - залежно від результатів виробництва не тільки від трудових зусиль, а й від відмінностей як землі, від кліматичних показників, коливань погодних умов;
- в особливій ролі територіально-просторового фактора в організації аграрного виробництва;

- у можливості різноманіття соціальних та організаційних типів аграрних господарств, у тому числі в рамках однієї і тієї ж місцевості;
- у стійкості та трансформації в процесі історичного розвитку дрібного аграрного виробництва, у його пристосованості до мінливих умов;
- залежно від сільських способів та форм життєустрою (включаючи системи розселення) від особливостей ведення аграрного виробництва та господарства;
- у формуванні під впливом особливостей аграрного виробництва, зв'язків людини з природою, розселення та інших факторів цілісної сільської сфери з характерною для неї виробничою структурою, інфраструктурою, соціальною структурою населення, особливою соціально-культурною, соціально-психологічною та духовно-моральним середовищем, специфікою суспільних зв'язків [37, с. 76].

Усі ці обставини, підтверджені багатотисячолітньою історією людства, що свідчать про наявність у структурі суспільства не просто аграрного сектора, а складної аграрної, точніше, сільської громадської системи.

Термін "аграрний сектор" розглядається в дисертаційному дослідженні І. Г. Сурай в широкому та вузькому контексті. В широкому розумінні аграрний сектор економіки включає всі підприємства України, незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, які виробляють сільськогосподарську продукцію та продукти її первинної переробки, а також пов'язані з ними обслуговуючі підприємства, а також організації (установи), що здійснюють розробку та реалізацію державної аграрної політики. У вузькому розумінні аграрний сектор рівняється вченими з агропромисловим комплексом і розглядається як сектор економіки, що включає всі підприємства, які виробляють сільськогосподарську продукцію, здійснюють її первинну переробку та обслуговують ці процеси [40, с.19].

На нашу думку, такий підхід викликає плутанину термінів, тому важливо чітко розмежовувати "аграрний сектор" від "агропромислового

комплексу", вказавши на співвідношення між ними та визначивши спільні й відмінні компоненти.

Ми погоджуємося з українським дослідником В. І. Курилом, який у детальному аналізі аграрних дефініцій висловив необхідність розмежування схожих, але не ідентичних понять "агропромисловий комплекс", "аграрна сфера", "сільське господарство" та "аграрний сектор", аргументуючи це тим, що в радянській командно-адміністративній системі народне господарство країни умовно поділялося на "комплекси" (паливно-енергетичний, промисловий, агропромисловий, соціальний, будівельний, транспортний, оборонний тощо), звідки законодавство незалежної України й успадкувало такий поділ [14, с. 90].

Дослідження складу та структури регіонального аграрного сектору дозволяє виявляти напрямки розвитку, взаємозв'язку та взаємодію між галузями з виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, що на рівні регіону, безперечно, мають певну специфіку прояву, зумовлену не лише територіальними кордонами, а й загальноекономічними, галузевими та функціональними зв'язками та відносинами структурних формувань.

Регіональна аграрна сфера – структурна інтегрований комплекс, що включає в себе безліч виробничих формувань з наявністю внутрішніх та зовнішніх зв'язків, як і зумовлює необхідність розгляду його із позицій системного підходу [18].

Регіональний аграрний сектор, як будь-яка економічна система, що складається з елементів (компонентів), пов'язаних між собою законами взаємодії, функціонування, структури та розвитку. Будь-яка зміна у змісті, дії будь-якого елемента системи викликає необхідність функціонального та змістовного зміни решти компонентів.

Наприклад, сукупність сільськогосподарських підприємств ще не є системою, оскільки виняток будь-якого формування не позначиться на складі групи. Але цей же набір підприємств стане системою за наявності виробничих,

територіальних та функціональних взаємозв'язків, надають всій системі іншу якість на відміну від окремо взятої ланки.

Ще одна важлива ознака системи регіонального аграрного сектору – представлення елементів як частини цілого. Характеристика одного з них у окремо недостатня для повного опису системи. Кожен елемент характеризує систему функціонально, але зі свого боку. Система не відокремлює, а поєднує дії елементів для досягнення мети. Визначальними всю систему є фактори, які при оптимальному функціонуванні системи знаходяться в рівноважну відповідність.

Характер зв'язку елементів системи значною мірою визначається відносинами координації та субординації. Координація визначає та висловлює узгодженість елементів стосовно один одного, субординація – певний порядок та провідну роль системотворчого фактор А.

Функціонування регіональної аграрної сфери неможливо без наявності сукупності компонентів: засоби та предмети праці, організація виробництва, планування, розстановка кадрів, технологія та ін. Причому цілісна структурність всіх ланок дозволяє утримувати систему, не даючи їй розпастися. Для системи характерна (і необхідна) варіантна гнучкість, що виявляється у зміні її змісту, застосовуваних форм, методів та засобів, їх поєднання та розстановки [37].

Аграрна структура є найстарішою та базовою галуззю матеріального виробництва. Це одна з ключових сфер діяльності населення, яка забезпечує постачання продовольства та сільськогосподарської сировини, а також визначає спосіб життя для великої кількості людей. Особливості сільськогосподарського виробництва формують унікальні аграрні відносини.

Різні підходи до визначення структури аграрної сфери представлені на наступній схемі (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Прояв сутності структури аграрної сфери

Посилення інтеграції у світовий економічний простір, що стає все більш актуальним останніми роками, призведе до подальшого розвитку товарної спеціалізації експорту [8] і віддаленої структурної деформації внутрішнього сільськогосподарського сектору в користь рослинництва. Це може призвести до вирощування однієї культури без збереження сівозміни. Такі умови не сприяють вирішенню численних проблем сільськогосподарського сектору, зокрема, щодо забезпечення зайнятості сільського населення та запобігання його масового відтоку з сільських територій.

Без усунення галузевих деформацій неможливо створити раціональну виробничу систему в сільському господарстві, забезпечити продовольчу безпеку країни та сформувати збалансований ринок.

Успішний розвиток і функціонування аграрної сфери можливий лише за умови відродження великих спеціалізованих сільськогосподарських підприємств з подальшим їх переходом до моделі інтенсивного розвитку і глибшої агропромислової інтеграції. Фермерські господарства та господарства населення повинні лише доповнювати ці процеси утворення внутрішньої пропозиції продовольства [52].

Оскільки сільське господарство динамічно, ньому проявляються як позитивні, так і антагоністичні взаємодії, що зумовлені наявністю суперечностей у будь-якій сфері людської діяльності. По-перше, всі об'єкти в економіці сільського господарства взаємопов'язані, по-друге, вони взаємодіють один з одним, по-третє, взаємодія - процес взаємовпливу, високої зв'язку та взаємних відносин між ними.

Яким би не був предмет чи явище, кожен із них існує як деяка структурна організація. У своїй сукупності вони становлять єдину організовану економічну систему, найважливішим елементом якої є сільське господарство, що складається, своєю чергою, з безлічі структурних елементів. Сільське господарство - це виробнича система, метою якої є випуск продовольчих продуктів для споживання та сировини для переробної промисловості [16, с. 17].

Будь-яка наукова теорія практично завжди пов'язана з необхідністю спрощень та певного абстрагування від тих зовнішніх умов та ситуацій, які заважають проведеному дослідженню. Цей прийом виправданий з позиції наявності методів аналізу та синтезу у науці. Кожна протилежність має проявити себе через іншу. Процес взаємопрояву йде через дві одночасні, взаємозалежні стадії – внутрішню (взаємопрояв на кожному об'єкті) та зовнішню (взаємопроявлення між об'єктами).

Отже, особливістю аграрної сфери є наявність у ній зовнішніх та внутрішніх взаємозв'язків, що визначають структуру досліджуваної системи. Так, наприклад, функціонування регіонального сільського господарства обумовлено взаємодією таких структурних елементів, як земля, капітал, матеріальні, трудові, фінансові ресурси, технологія виробництва, природні фактори та ін.

Відповідно до теоретичного розуміння економічного розвитку та специфіки аграрної сфери, зумовленої істотним взаємовпливом сільськогосподарського виробництва, природного та соціального середовищ, вважаємо, що економічний розвиток аграрної сфери – це поступальний рух із

позитивною зміною макроекономічних показників, які характеризують економічний, екологічний та соціальний стан аграрної сфери протягом тривалого періоду із потенційним зростанням і реалізацією конкурентних переваг. Узагальнення наукових джерел і власні дослідження дозволили виокремити та систематизувати чинники, які є потенційно рушійною силою економічного розвитку аграрної сфери: економічні, ресурсні, організаційно-управлінські, правові та політичні, соціально-психологічні, інноваційно-технологічні (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Система чинників економічного розвитку аграрної сфери

Окремі з визначених чинників можуть двояко впливати на процес економічного розвитку аграрної сфери. Так, одні з них потенційно сприяють, а інші – перешкоджають ефективному господарюванню.

Разом із тим, вони взаємопов'язані та можуть бути передумовами виникнення нових чинників і здійснювати визначальний вплив на економічний розвиток аграрної сфери національної економіки у сучасних умовах. Доведено, що економічному розвитку національної аграрної сфери властиві регіональна та галузева специфіка, оскільки територіальна

диференціація чинників визначає галузеву спеціалізацію і територіальну організацію сільськогосподарського виробництва.

Ринково зумовлена регіональна організація аграрної сфери є визначальним аспектом загальної регіональної детермінанти і реалізується за системою складових (специфіка аграрного устрою, рівень інтенсивності виробництва, спеціалізація тощо). При аналізі визначальних складових регіональної зумовленості важливу роль відіграє територіально-локалізаційна складова, яка залежить від особливостей саморозвитку локальних структур, регіонів тощо [23, с. 34].

Говорячи про взаємозв'язок аграрного сектора регіону із зовнішнім середовищем, слід зазначити, що різні об'єкти мають різне значення для функціонування системи, будучи необхідними або супутніми. Водночас характер взаємодії системи із середовищем зазвичай описується шляхом ланцюжка відносин "вхід - процес - вихід".

Підтверджуючи вказану точку зору, наведемо слова вченої O.Bogutska, яка, характеризуючи аграрну систему, наголошувала, що вона складається з окремих частин, кожна з яких виконує певні функції, що відрізняються від загальної функції усієї системи. Усі компоненти всередині системи знаходяться у певних взаємовідносинах взаємних зв'язках, крім того, система пов'язана з іншими системами, маючи як «вхід», так та «вихід». Якщо у «входу» є такі природні фактори, як промениста енергія сонця, ґрунт, вода, мінеральні речовини, а також технічні та інші засоби промислового виробництва, то у «виходу» – продовольчі та інші рослинницькі та тваринницькі продукти [46].

Функціонування системи забезпечується цілеспрямованою діяльністю людей, які перебувають між собою у певних виробничих відносинах та здійснюють управління всіма технологічними процесами. Таким чином, зв'язки явищ і процесів у сільському господарстві носять об'єктивний та універсальний характер, відображаючи взаємні відносини всіх структурних рівнів економічного розвитку.

Аналіз, проведений вченими, дозволяє сформулювати думку, що серед економістів, що досліджують циклічні процеси, можна виділити тих, хто визнає всяке відхилення дією випадкових впливів на економічну систему, але водночас низка вчених ґрунтується у своїх роботах на циклі як першооснові реального світу.

Спробуємо висловити власний погляд на проблему, конкретизуючи викладені підходи і не заперечуючи правомірність існування кожного їх. Усі процеси в економічному середовищі розвиваються циклічно, ґрунтуючись на переході з одного стану до іншого, тобто система підпорядковується певним правилам і закономірностям і певною мірою передбачувана. Протилежність та протиріччя є рушійними факторами розвитку. Однак не виключена можливість короткострокових (в масштабах загального економічного часу) відхилень від загальної закономірності руху об'єктів та процесів, обумовлених наявністю випадкових переплетень об'єктивних та суб'єктивних явищ в часі. Вони і породжують виникнення ситуацій невизначеності та ризику.

Зазначимо, що з метою більш глибокого вивчення внутрішніх взаємозв'язків аграрного сектору регіону та його взаємодії з зовнішнім середовищем необхідно виділити відмінні характеристики, причини та фактори, умови прояви ситуацій ризику та невизначеності економіки сільського господарства, визначаючи сутнісні ознаки названих категорій.

Конкретні характеристики економічного та соціального стану сільської суспільної системи змінювалися у різних формаційних устроях суспільства. Специфіка формаційних відносин охоплювала сільську систему, ускладнюючи її відтворення або, навпаки, покращуючи умови її розвитку.

Чим більшою мірою могли реалізовуватися потенційні можливості села, тим успішніше могло розвиватися суспільство загалом. Прикладом цього може бути сучасний капіталізм, за умов якого якісно змінилися умови аграрного виробництва та життя сільській місцевості, проте суспільство на повну міру забезпечене продуктами сільського господарства. Відтворення цієї системи є обов'язковою передумовою створення сприятливого середовища

розвитку аграрного виробництва (землеробства). І, навпаки, без успішного розвитку землеробства неможливий розвиток усієї сільської системи, який і є економічною основою останньої [50, с. 242].

Аграрна (сільська) система формується та розвивається у широкій суспільній середовищі, з якою вона пов'язана множинністю виробничих, економічних, соціальних, соціально-культурних та інших суспільних зв'язків. Завдяки цим зв'язкам аграрна система, з одного боку, реалізує свій потенціал та свої виробничогосподарські та соціальні функції щодо забезпечення всього суспільства необхідними продуктами та послугами. З іншого боку, створюється сукупність виробничо-технічних, соціально-економічних та інших зовнішніх умов та передумов, потрібних для відтворення та життєдіяльності самої сільської системи та забезпечення життєдіяльності пов'язаних з нею людей.

Успішна реалізація взаємних функцій сільської системи щодо всього суспільству та суспільства по відношенню до сільської системи можлива лише за таких принципів і способи здійснення ринкових та неринкових взаємозв'язків між ними, які будуть відповідати сутнісним рисам та особливостям цієї системи та її виробничого та соціального потенціалу, відтворювати, розвивати, трансформувати, але не руйнувати їх. Ця обставина об'єктивна обмежує можливості та межі та визначає характер втручання суспільства та його державних структур у внутрішні аграрні та сільські процеси та зв'язки.

Природний та раціональний розвиток аграрної системи може забезпечуватися, з одного боку, усунення всіх обставин і факторів, перешкоджають реалізації їх сутнісних особливостей, з другого – недопущенням різноманітних довільних, тим паче кардинальних змін (революцій) у власне аграрної та всієї сільської системи, здатних порушити прямі природні взаємозв'язки людини із землею та живою природою.

Таким чином, лише всебічне врахування виокремлених чинників та визначених регіональних і галузевих особливостей дасть можливість забезпечити належний рівень економічного розвитку аграрної сфери.

1.2. Спільна аграрна політика ЄС і її вплив на співробітництво України з ЄС

Західноєвропейська інтеграція – одна з найважливіших складових сучасного процесу глобалізації. Більш ніж піввіковий досвід узгодженого розвитку національних економік європейських країн має значення і для нашої країни. Зокрема, він цікавий у світлі завдань щодо формування єдиного економічного простору.

Тим часом уважне вивчення європейського досвіду показує, що сучасний ринковий механізм значною мірою доповнюється механізмами державного та наддержавного регулювання. У рамках Європейського Союзу послідовно проводиться політика погодження та уніфікації аграрної політики країн – членів спілки, політика, спрямована на підтримку сільського господарства та фермерства, політика, що забезпечує зрештою національну економічну безпеку окремих країн та регіону загалом.

Аграрна політика та її уніфікація займають центральне місце концепції розвитку ЄС. Цьому можна дати цілу низку пояснень. Сільське господарство визнано стратегічною галуззю економіки.

Усі країни – члени ЄС традиційно приділяють велику увагу самозабезпечення продовольством як страховою мірою на випадок воєн, економічних блокад, різноманітних криз, природних катаклізмів. Попит на продукцію сільського господарства відрізняється низькою еластичністю як за ціною, і за доходом. Тому економічна інтеграція у виробництві продовольства приносить вигоди фермерам країни-експортера та збитки фермерам країни-імпортера [43, с. 40].

Оскільки сільське господарство залежить від природних умов, що лімітують обсяг виробництва, створюються нерівні можливості для фермерів різних зон та місцевостей. Через те, що сільськогосподарські продукти виробляються у світі в різних кліматичних умовах, ціни на багато видів товарів сильно диференційовані та нестійкі.

Навряд можна говорити про світовий ринок овочів, фруктів, вина або яловичини. Капітал, інвестований у землю, непросто переорієнтувати в отримання іншого виду товару. Поворотом ключа або зміною програми верстата засіяне пшеницею поле не принесе жито чи картопля. Сільське господарство надає безпосередній вплив на місце існування людини, на всю екосистему в цілому, нерідко видозмінюючи або навіть погіршуючи її. Це не лише великий постачальник продукції, а й важливий споживач товарів та послуг, а також економічних ресурсів.

Сільське господарство впливає на структуру та динаміку промислового виробництва, ціни на його продукцію безпосередньо впливають і вартість робочої сили. Природно, що розвитку сільського господарства, координації національних інтересів та вироблення єдиної аграрної політики у ЄС Зазвичай приділяється підвищену увагу.

Спільна аграрна політика (Common Agricultural Policy) спирається на дві концепції (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Концепції Common Agricultural Policy [2]

Концепція I – виробничо-торговельна опора	Концепція II – соціально-структурна опора
Слугує для регулювання заходів підтримки в рамках Спільного ринку та включає єдину систему виплат (ЕСВ) та систему виплат на одиницю площі землі, що культивується (СВЕП). Єдина система виплат застосовується замість різних субсидій та визначає ступінь підтримки на основі дотримання стандартних вимог, що висуваються в галузі природоохоронних заходів, продовольчої безпеки та охорони здоров'я тварин та рослин. Ця програма	Вирішує завдання комплексного розвитку сільських територій, підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору ЄС, поліпшення навколишнього середовища середовища та якості життя на сільських територіях. У рамках цієї концепції вживаються заходи щодо спільного фінансування держав-членів ЄС (виплати для менш сприятливих районів, агроекологічні програми, інвестиційна допомога). З цією метою використовуються

фінансується Європейським фондом сільськогосподарських гарантій (ЄФСГ)	засоби сільськогосподарського фонду для розвитку сільських районів	Європейського фонду для
--	--	-------------------------

Спільна аграрна політика – це сукупність форм та методів упорядкованої діяльності держав ЄС та їх інститутів, спрямованих на формування раціонального та сталого розвитку сільського господарства та його територій у рамках Європейської спільноти.

Основні параметри спільної аграрної політики (САП) визначено у ст. 38–47 Римського договору. У ст. 39 перераховані цілі САП:

- збільшити продуктивність сільського господарства шляхом оптимального використання факторів виробництва, насамперед праці, та запровадження досягнень технічного прогресу;

- забезпечити нормальний рівень життя сільським мешканцям, зокрема підвищити рівень індивідуальних доходів;

- стабілізувати ринки;

- створити можливості поставок продукції;

- підтримувати розумні ціни.

Слід зазначити, що ні розумні ціни, ні нормальний рівень життя не розшифровуються в Договорі і можуть бути тлумачені досить вільно. Ст. 110 додає до цілей САП сприяння гармонізації світової торгівлі та поступового зняття обмежень у міжнародній торгівлі. Єдиний європейський акт додав статтю 130г, що закріплює принцип «платить той, хто забруднює довкілля» і включає захист довкілля у перелік цілей САП. Маастрихтський договір (ст. 3а) зобов'язує ЄС підтримувати відкриту ринкову економіку із вільною конкуренцією. Ст. 40 характеризує форми та методи САП. Дозволено регулювати ціни, державну допомогу та фінансування, запаси, зовнішню торгівлю.

Залежно від виду сільгосппродукції може бути обрано одну з трьох форм САП:

- встановлення загальних правил конкуренції;

– обов'язкова координація дій різних національних ринкових організацій;

- створення європейської ринкової організації.

Спільна аграрна політика ґрунтується на трьох принципах:

1) існує спільний ринок сільськогосподарських товарів, що вільно продаються в рамках ЄС; на кожний вид продукції діє єдина ціна по всій території ЄС; адміністративні та санітарні стандарти гармонізовані;

2) ЄС віддає перевагу вітчизняній продукції перед імпортованою;

3) між країнами – членами ЄС встановлено солідарність щодо фінансування САП та поділу її витрат.

Цілі, завдання, принципи, фінансові блоки, зміни від реалізації САП, як стратегії розвитку сільського господарства Євросоюзу, представлені в матричній табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Місія Спільної аграрної політики ЄС

Цілі	Принципи	Завдання
<ul style="list-style-type: none"> – забезпечити продовольчу безпеку країн-учасниць Спільного Європейського ринку; – підвищити продуктивність сільського господарства шляхом оптимального використання факторів виробництва, в першу черга праці та впровадження досягнень технічного прогресу; – забезпечити нормальний рівень життя сільським мешканцям, зокрема, підвищити рівень індивідуальних доходів; – стабілізувати ринки; – забезпечити можливості для здійснення постачання продукції; 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Єдність внутрішнього ринку ЄС, що передбачає вільне переміщення сільгосптоварів без будь-яких обмежень, дія єдиних цін на ідентичні сільськогосподарські товари, систематизація санітарно-гігієнічних та ветеринарних норм 2. Дотримання принципу вільної конкуренції; <ul style="list-style-type: none"> – пріоритет товарів виробництва ЄС, що закріплюється у митній політиці 3. Фінансова солідарність держав-членів ЄС що передбачає витрати, пов'язані з реалізацією САП, які оплачуються всіма членами ЄС 	<ul style="list-style-type: none"> – самозабезпеченість ЄС продовольством та безпека продуктів харчування; – участь ЄС у підтримці рівноваги на світовому ринку продовольства; – розвиток сільських регіонів ЄС; – протидія зміні клімату та покращення довкілля

<ul style="list-style-type: none"> – гарантувати справедливі стандарти життя сільському населенню; - сформувати безпечний доступ постачання продовольства; – забезпечити споживачів продуктами харчування за прийнятними цінами 		
--	--	--

З позицій Єврокомісії аграрний сектор ЄС має продовжувати нарощувати виробництво продовольства для того, щоб бути в змозі задовольнити зростаючий світовий попит на продовольство, який, за розрахунками продовольчої та сільськогосподарської організації (ФАО), має збільшитися до 2050 на 70% [53].

У стратегії Єдиної аграрної політики вказується таке:

- по-перше, ЄС уже має колосальні запаси продовольства і вони будуть нарощуватися в найближчому майбутньому на тлі успішного в цілому розвитку сільського господарства;

- по-друге, навіть у разі драматичного зростання цін на продовольство у 10 раз, за всієї ймовірності такого сценарію, купівельна спроможність громадян ЄС залишиться в межах допустимого;

- по-третє, для нейтралізації негативного ефекту непередбачуваного зростання цін на продовольство можуть бути використані також компенсуючі заходи:

- a) розширення посівних площ (зараз під зернові використовується лише 34,4% всієї землі в ЄС);

- б) скорочення угідь під технічні культури (8,2% всіх земельних площ);

- в) скорочення енергоємності сільського господарства;

- г) розширене використання нових методів підвищення врожайності, до застосування ГМО [54].

Практично у всіх цивілізованих країнах із розвиненою аграрною економікою Держава приділяє першорядне значення підтримці сільського господарства. Це дає можливість не лише забезпечувати продовольством

населення країни, але також експортувати сільгосппродукцію та продукти харчування, не погіршуючи при цьому продовольчу безпеку своєї країни.

Пріоритети Спільної аграрної політики (САП) для країн Європейського Союзу становлять важливі вказівники для України. Розумна та сучасна аграрна політика сприяла збалансованому розвитку сільського господарства. Україна прийняла Стратегію розвитку аграрного сектору на період до 2020 року (згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 року №806). Основна мета цієї стратегії - стабільне забезпечення населення якісними та доступними продуктами харчування та активна участь у розв'язанні глобальної проблеми голоду.

Стратегія передбачає такі основні напрямки:

1. Продовольча безпека, як основна базова функція аграрного сектору.
2. Раціональне використання природних ресурсів.
3. Підвищення конкурентоспроможності сільгоспвиробників.
4. Дерегуляція господарської діяльності.
5. Формування довгострокової мотивації (удосконалення фіскальної та податкової політики).
6. Удосконалення земельних відносин.

Аналізуючи САП ЄС та Стратегію розвитку аграрного сектору України, можна відзначити, що основні положення стратегії узгоджуються з програмним періодом САП на 2014-2020 роки. Зокрема:

1. Сприяння диверсифікації зайнятості в сільських районах.
2. Збереження екосистем та раціональне використання природних ресурсів.
3. Впровадження інноваційної діяльності у сільських районах.
4. Підвищення конкурентоспроможності фермерів.

Створення неурядових організацій, що захищатимуть права сільгоспвиробників.

Співпраця між Україною та Європейським Союзом у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплює такі ключові аспекти:

a) Забезпечення взаємного розуміння політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій.

b) Посилення адміністративних здібностей на центральному та місцевому рівнях для ефективного планування, оцінки та впровадження політики.

c) Сприяння сучасному та сталому сільськогосподарському виробництву, враховуючи потребу у захисті навколишнього середовища та тварин. Це включає поширення використання методів органічного виробництва та використання біотехнологій.

d) Обмін знаннями та кращими практиками щодо розвитку сільських територій з метою підтримки економічного добробуту сільських громад.

e) Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору та ефективності ринків, а також створення сприятливих умов для інвестування.

f) Поширення знань через навчальні та інформаційні заходи.

g) Підтримка інновацій шляхом проведення досліджень та надання консультацій сільськогосподарським виробникам.

h) Посилення гармонізації у питаннях, які обговорюються в міжнародних організаціях.

i) Обмін кращими практиками у механізмах підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій.

j) Підтримка політики якості сільськогосподарської продукції, включаючи стандарти виробництва та схеми якості.

Сучасна аграрна політика Європейського Союзу представляє складну систему, оскільки зв'язок між компенсаційними виплатами та скороченням посівних площ вимагає жорсткого адміністративного контролю, який не завжди зрозумілий для багатьох фермерів. Наприклад, досвід Сполучених Штатів Америки свідчить про те, що розробка ефективних систем управління

програмами скорочення посівних площ потребує часу, тоді як для країн ЄС, особливо з великою кількістю малих ферм, це завдання стає ще складнішим. Однак Європейська аграрна політика (ЄАП) має значні переваги, оскільки об'єднала різні національні політичні стратегії і створила спільний ринок сільськогосподарської продукції.

Для України досвід Європейського Союзу є не лише уроками, але й дилемами. У процесі переходу до ринкової економіки сільське господарство України має вирішальне значення у стабільному забезпеченні населення якісними продуктами харчування. Цінова політика ЄАП є актуальною і для України, оскільки спрямована на підвищення продуктивності та забезпечення високого рівня життя сільського населення.

Проте важливо розглядати інтеграцію України в аграрну політику ЄС з обачністю. Політика, аналогічна до ЄАП ЄС, може виявитися надто витратною та неефективною для України, зробивши її залежною від експорту. Крім того, низький рівень спеціалізації існуючих українських господарств ускладнює їх ефективне виробництво, а відкриття ринку може призвести до конкуренції, якої багато виробників не витримають.

Окрім цього, Україна повинна вирішити проблеми соціального захисту сільського населення та модернізації агросектора, щоб стати конкурентоспроможною на європейському ринку. Настав час для відродження сільськогосподарської кооперації, щоб українське село могло досягти європейських стандартів.

Протягом останніх 30 років аграрна політика Європейського Союзу зазнала низки змін і удосконалень у напрямку ринково орієнтованих реформ. ЄС об'єднує 15 економічно розвинених країн світу, чия сільськогосподарська сфера, в багатьох випадках, не має природних переваг. У той же час сільське господарство України володіє значним природним потенціалом і можливостями для поступового наближення до досягнень ЄС. Проте це не означає прямого копіювання аграрної політики ЄС. Натомість, з урахуванням успішного досвіду країн Заходу у забезпеченні населення достатньою

кількістю харчових продуктів за доступними цінами та розвитку високопродуктивної і технічно оснащеної галузі сільського господарства, Україна може створити умови для ефективного розвитку відповідної законодавчої бази та цілеспрямованої політики.

Досвід країн ЄС може бути корисним для впровадження змін у технології виробництва, організації та удосконалення структури малих і середніх сільськогосподарських підприємств, досягнення паритету цін у сільському господарстві, а також визначення ролі державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

1.3. Нормативно-правове забезпечення співробітництва між Україною та ЄС в аграрній сфері

Співробітництво між Україною та ЄС в аграрній сфері є важливим аспектом євроінтеграційних прагнень України. Ця співпраця має широкий спектр напрямів, включаючи торгівлю сільськогосподарською продукцією, розвиток сільських територій, гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами та ін.

Нормативно-правова база співробітництва між Україною та ЄС в аграрній сфері ґрунтується на Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, яка була підписана у 2014 році. Угода про асоціацію містить розділ "Сільське господарство та розвиток сільської місцевості", який визначає основні принципи та напрямки співпраці між Україною та ЄС у цій сфері.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка набула чинності з 1 листопада 2017 року, є основним правовим документом, що визначає співробітництво між сторонами. Ця угода включає розділи, присвячені сільському господарству та розвитку сільських територій, які встановлюють правила торгівлі сільськогосподарською продукцією, заходи щодо підтримки аграрного сектору, а також спільні ініціативи щодо сталого розвитку сільських територій.

Крім того, існують ряд інших нормативно-правових актів, які регулюють співробітництво в аграрній сфері. Серед них можна відзначити угоди про зону вільної торгівлі, які визначають тарифні квоти та інші умови торгівлі сільськогосподарською продукцією між Україною та ЄС.

Основою законодавства в галузі державної аграрної політики є Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, яку затвердило розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 року. Головною метою цієї стратегії є створення організаційно-економічних умов для ефективного розвитку аграрного сектору шляхом забезпечення єдності економічних, соціальних та екологічних інтересів суспільства з метою стабільного забезпечення населення якісною, безпечною та доступною вітчизняною сільськогосподарською продукцією та промисловості сільськогосподарською сировиною [8].

У свою чергу, цей документ включає аналіз проблем розвитку аграрного сектору економіки, стратегічні цілі та принципи, цільові орієнтири реалізації стратегії та пріоритетні напрями досягнення стратегічних цілей.

Здійснення Стратегії передбачалося через розроблення, ухвалення та виконання Державної програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, яка мала визначати шляхи та способи виконання завдань стратегії за кожним із пріоритетних напрямів, включати перелік завдань і заходів, обсяги і джерела фінансування, очікувані результати (індикатори), строки та відповідальних виконавців.

Проте, не зважаючи на ці наміри, таку програму так і не було прийнято, що свідчить про виключно декларативний характер Стратегії, оскільки механізми її виконання так і не були впроваджені.

Натомість, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року було схвалено Концепцію Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року. Метою прийняття цього акта передбачено створення організаційно-економічних умов для ефективного, соціально спрямованого розвитку аграрного сектору економіки,

стабільного забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною, а населення – високоякісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, посилення присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства [9].

З метою впровадження Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки, Міністерство аграрної політики та продовольства України, спільно з зацікавленими центральними органами виконавчої влади, мало відповідальність за розробку та подання у Кабінет Міністрів України пропозицій щодо створення Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки до 2022 року протягом чотирьох місяців.

Незважаючи на те, що проєкт було розроблено, Програма так і не була затверджена, що свідчить про невиконання Концепції та існування декларативних документів у сфері державної аграрної політики.

Замість цього, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року було схвалено Концепцію розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки. Мета цієї концепції полягає в створенні необхідних організаційних, правових та фінансових умов для розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації, поліпшенні матеріально-фінансового становища сільського населення.

Для досягнення цих цілей передбачалося надання підтримки фермерським господарствам, створення нових робочих місць у сільській місцевості через стимулювання сільськогосподарської кооперації, диверсифікацію діяльності фермерських господарств та створення передумов для кредитування їх за доступними ставками. Однак, таке формулювання не гарантує належного виконання Концепції і ставить її залежність від можливостей державного та місцевого бюджетів, що свідчить про відсутність системного підходу у сфері державної аграрної політики.

З метою створення необхідних передумов для розвитку сільських територій, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 року було схвалено Концепцію розвитку сільських територій. Проте, незважаючи на це, Міністерство аграрної політики та продовольства разом з Національною академією аграрних наук та іншими центральними органами виконавчої влади повинні були розробити та подати до Кабінету Міністрів України план заходів з реалізації Концепції протягом одного місяця. Однак, цей план було затверджено лише розпорядженням КМУ від 19 липня 2017 року, що свідчить про декларативний характер Концепції протягом двох років.

План заходів з реалізації Концепції розрахований до 2025 року і передбачає дії у таких напрямках: підвищення якості життя сільського населення, охорона та збереження природних ресурсів у сільських територіях, диверсифікація та розвиток сільської економіки, удосконалення системи управління сільськими територіями, освіта та інформаційно-консультаційне забезпечення.

Позитивною рисою є те, що серед заходів передбачено забезпечення виконання положень Угоди про асоціацію, а також приведення законодавства у сфері сільського господарства у відповідність із стандартами Європейського Союзу. Проте, незважаючи на обов'язок центральних та місцевих органів виконавчої влади інформувати Міністерство аграрної політики та продовольства про стан виконання плану заходів, до цього часу узагальненої інформації про стан виконання Концепції на офіційних веб-ресурсах немає.

Стратегію розвитку експорту сільськогосподарської продукції, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року було схвалено розпорядженням КМУ від 10 липня 2019 року. Основна мета цієї стратегії - активно просувати Україну на світовому ринку продовольства, враховуючи зростаючий попит та наявний експортний потенціал галузі, при цьому неухильно дотримуючись вимог щодо забезпечення продовольчої безпеки країни [12].

Ще однією позитивною стороною є те, що одночасно зі Стратегією було схвалено План заходів з реалізації її основних цілей. Цей план передбачає ряд кроків, зокрема, підвищення конкурентоспроможності продукції та розширення товарної номенклатури експорту, диверсифікацію ринків збуту, підтримку та розвиток існуючих ринків, а також просування українського бренду та інформаційно-аналітичне забезпечення експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості.

Проте зараз доступ до експорту сільськогосподарської продукції має обмежений кілометр підприємств. Наприклад, лише 153 підприємства з правом експорту виробляють продукцію для споживання людиною. Це свідчить про те, що сектор експорту є недостатньо диверсифікованим. Також, аналіз показує, що велика частина експортної продукції є сировинною [13].

Незважаючи на це, співробітництво між Україною та ЄС в аграрній сфері охоплює широкий спектр суспільних відносин, що регулюються відповідно до Угоди між сторонами. З метою здійснення такого співробітництва Сторони взяли на себе зобов'язання поступово зближувати та гармонізувати національне законодавство з правом ЄС, включаючи стандарти торгівлі рослинами, тваринами та продуктами тваринництва.

Одним із ключових напрямків, який найбільше впливає на економіку, є адаптація санітарних та фітосанітарних заходів. Цей процес розпочався зі схвалення Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV «Санітарні та фітосанітарні заходи» Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Відповідно до цієї стратегії, Україна має до кінця 2021 року адаптувати в своє національне законодавство понад 250 актів ЄС у сфері державного контролю, безпечності харчових продуктів та кормів, здоров'я тварин та рослин тощо. З метою забезпечення виконання Угоди про асоціацію, Кабінет Міністрів України затвердив План заходів, який включає 1943 завдання, розподілені між 24 сферами. Ці завдання виконують 106 органів влади України.

Крім того, Міністерство аграрної політики та продовольства встановило План заходів з наближення законодавства України до законодавства ЄС у сфері агропромислового комплексу, який передбачає виконання 700 завдань. Цей план також передбачає подання щоквартально звітності про стан виконання.

Проте, незважаючи на всі ці заходи, загальний стан виконання Угоди про асоціацію у сфері сільського господарства на 2019 рік склав лише 34% [14].

Співробітництво між Україною та Європейським Союзом в аграрній сфері має велике значення для обох сторін. Для України це відкриває можливості для доступу до ринків ЄС, використання сучасних технологій та підвищення конкурентоспроможності своєї сільськогосподарської продукції. З іншого боку, для ЄС співпраця з Україною може бути важливим джерелом сировини, а також сприяти розвитку сільського господарства у східних регіонах Європи.

Однак існують певні проблеми, які перешкоджають повному реалізації потенціалу співробітництва між Україною та ЄС в аграрній сфері. Серед них можна відзначити різницю в рівні стандартів якості та безпеки продукції, а також тарифні бар'єри та інші торговельні обмеження.

Проте, з розвитком діалогу та співпраці між сторонами можливе подолання цих проблем. Перспективи співробітництва включають удосконалення торговельних відносин, спільні ініціативи щодо розвитку сільських територій та підвищення конкурентоспроможності сільського господарства обох сторін.

Аналіз законодавства, яке регулює державну аграрну політику в умовах євроінтеграції, виявляє наступне:

- існує значна кількість нормативно-правових актів, які мають виключно декларативний характер, бракує механізмів їх реалізації. Це призводить до того, що багато з них залишаються лише на папері, не маючи реального впливу на ситуацію;

- відсутність єдиного нормативно-правового акта, який би чітко визначав стратегічні цілі державної аграрної політики, як у сфері сільськогосподарського виробництва, так і соціального розвитку сіл. Це ускладнює координацію заходів та створює ризик дублювання зусиль;

- відсутність системного підходу, орієнтованого на вирішення поточних проблем, а не на розвиток довгострокових стратегій. Це призводить до того, що багато заходів спрямовані лише на надання відповіді на термінові проблеми, не враховуючи загального напрямку розвитку.

Необхідно зазначити, що державна аграрна політика повинна бути розглянута як комплекс правових, організаційних і економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності аграрного сектору, вирішення соціальних проблем сільського населення та забезпечення сталого розвитку сільських територій, зокрема в умовах євроінтеграції.

Головним пріоритетом державної аграрної політики має бути концепція сталого розвитку сільських територій. Це передбачає комплексний розвиток економічної, соціальної та екологічної сфер села, що повинні взаємодіяти між собою для забезпечення сталого використання природних ресурсів і задоволення потреб поточного та майбутніх поколінь.

Нормативно-правове забезпечення співробітництва між Україною та Європейським Союзом в аграрній сфері відіграє важливу роль у розвитку взаємовідносин між сторонами. Ця співпраця має велике значення як для України, так і для ЄС, і може сприяти сталому розвитку аграрного сектору та зміцненню економічних зв'язків між країнами.

Висновки до розділу 1

Дослідження складу та структури регіонального аграрного сектору дозволяє виявляти напрямки розвитку, взаємозв'язку та взаємодію між галузями з виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, що на рівні регіону, безперечно, мають певну специфіку прояву, зумовлену не лише

територіальними кордонами, а й загальноекономічними, галузевими та функціональними зв'язками та відносинами структурних формувань.

Сучасна аграрна політика Європейського Союзу представляє складну систему, оскільки зв'язок між компенсаційними виплатами та скороченням посівних площ вимагає жорсткого адміністративного контролю, який не завжди зрозумілий для багатьох фермерів. Однак Європейська аграрна політика (ЄАП) має значні переваги, оскільки об'єднала різні національні політичні стратегії і створила спільний ринок сільськогосподарської продукції.

Для України досвід Європейського Союзу є не лише уроками, але й дилемами. У процесі переходу до ринкової економіки сільське господарство України має вирішальне значення у стабільному забезпеченні населення якісними продуктами харчування. Цінова політика ЄАП є актуальною і для України, оскільки спрямована на підвищення продуктивності та забезпечення високого рівня життя сільського населення

Співробітництво між Україною та Європейським Союзом в аграрній сфері має велике значення для обох сторін. Для України це відкриває можливості для доступу до ринків ЄС, використання сучасних технологій та підвищення конкурентоспроможності своєї сільськогосподарської продукції. З іншого боку, для ЄС співпраця з Україною може бути важливим джерелом сировини, а також сприяти розвитку сільського господарства у східних регіонах Європи. Однак існують певні проблеми, які перешкоджають повному реалізації потенціалу співробітництва між Україною та ЄС в аграрній сфері. Серед них можна відзначити різницю в рівні стандартів якості та безпеки продукції, а також тарифні бар'єри та інші торговельні обмеження.

Проте, з розвитком діалогу та співпраці між сторонами можливе подолання цих проблем. Перспективи співробітництва включають удосконалення торговельних відносин, спільні ініціативи щодо розвитку сільських територій та підвищення конкурентоспроможності сільського господарства обох сторін.

РОЗДІЛ II

ВПЛИВ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ НА ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА ЄС У АГРАРНІЙ СФЕРІ

2.1. Умови Угоди про асоціацію, що стосуються аграрної сфери, та їх імплементація

В рамках виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, спрямованої на відповідність європейським цінностям у створенні нової системи управління аграрним та сільським розвитком, вітчизняна аграрна політика може зазнати переорієнтації на стратегічні суспільні цілі з чітко визначеними пріоритетами, ефективними механізмами реалізації та надійними джерелами фінансування. Проте цей процес ускладнений тим, що в нашій країні аграрна політика завжди не узгоджувалась із селянською тактикою виживання.

Перемога над відчуженням між сільською спільнотою та громадянським суспільством, з одного боку, та державними структурами та великим бізнесом – з іншого, становить серйозний виклик для України.

Судячи зі справи лютого 2016 року, коли при формуванні громадської ради при Мінагрополітики влада знову залишилася в руках попередніх учасників, а 4,1 мільйонів особистих селянських господарств не отримали там жодного представництва, очевидно, що ці процеси не пройдуть швидко. Проте вітчизняному аграрному бізнесу варто зрозуміти, що шлях до Євросоюзу відкритий лише для тих, хто буде Європу у власній країні за стандартами ЄС. Прозорість, відкритість та конструктивний діалог при розробці політики мають стати звичайною практикою та нагальною необхідністю для економічного розвитку країни [24].

В рамках Європейського Союзу аграрна політика є окремою самостійною складовою економічної політики ЄС, відомою як "Спільна аграрна політика" (САП). У середині минулого століття фінансова система

САП сприяла нарощуванню обсягів та експорту сільськогосподарської продукції, а наприкінці – їх стримуванню.

На початку нинішнього століття ринкові заходи САП почали доповнюватись політикою "неринкового характеру", оскільки лише ринковими заходами Європі не вдавалося забезпечити збалансування аграрної структури, підвищення конкурентоспроможності фермерів на внутрішніх та зовнішніх ринках, належний утримання тварин, збереження довкілля та сталий розвиток сільської місцевості. Тому САП була структурована за двома рівнями: перший – ринкова аграрна політика (прямі виплати), а другий – політика сільського розвитку. Остання значно різноманітніша за набором інструментів, ніж політика ринкового регулювання.

Політика сільського розвитку протягом програмного періоду 2007–2013 років ставилася на чотири основні напрямки, кожен з яких включав в себе різноманітні заходи для досягнення відповідної мети. Три основні напрямки цієї політики були спрямовані на:

- підвищення конкурентоспроможності сільського та лісового господарств;
- забезпечення сталого управління земельними ресурсами;
- диверсифікацію сільської економіки та підвищення рівня життя у сільській місцевості.

Четвертий напрямок був методологічним і передбачав залучення сільського населення до аграрного та сільського розвитку через групи локальної взаємодії, що відповідало принципу "знизу – вгору"[57].

Етап гармонізації із законодавством ЄС, початий у 2014 році і продовжуючийся до наших днів, розпочався підписанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Цей документ є наймасштабнішим угодним актом, який коли-небудь укладала Україна і має величезний вплив на різні сфери нашого життя. Серед безлічі зобов'язань, які Україна прийняла, підписуючи Угоду про асоціацію, важливе місце займає глава 4, присвячена санітарним та фітосанітарним заходам. Ця глава відіграє ключову роль у забезпеченні

безпеки харчових продуктів та захисту здоров'я людей. І не випадково, що велика кількість проектів ЄС, які реалізуються в Україні, стосується саме цієї сфери.

Застосування санітарних та фітосанітарних заходів регулюється саме главою 4 Угоди про асоціацію. Мета цієї глави полягає у сприянні торгівлі товарами, які підпадають під санітарні та фітосанітарні норми, між сторонами, забезпечуючи при цьому безпеку життя й здоров'я людей, тварин та рослин шляхом забезпечення повної прозорості щодо застосованих санітарних та фітосанітарних заходів у торгівлі [42].

Це також включає наближення законодавства України до законодавства ЄС, визнання статусу здоров'я тварин і рослин, застосування принципу регіональної специфіки, встановлення механізмів визнання еквівалентності санітарних та фітосанітарних заходів, впровадження принципів Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, а також покращення взаємозв'язку та співробітництва між сторонами у цій сфері.

Крім того, глава 4 має на меті досягнення взаємного розуміння між сторонами стосовно стандартів утримання та поводження з тваринами. Третій етап розвитку законодавства у сфері санітарних та фітосанітарних заходів відзначається своєю насиченістю та власними характерними ознаками.

У новому програмному періоді з 2014 по 2020 рік політика сільського розвитку ставило перед собою значні завдання:

- активне поширення знань у сільському господарстві та лісництві;
- зміцнення конкурентоспроможності всіх секторів сільськогосподарського виробництва та підвищення стійкості фермерських господарств;
- сприяння створенню харчового ланцюга для доданої вартості;
- перехід до економіки з низьким викидом вуглецю у сільському господарстві та лісництві;
- максимальне використання потенціалу для збільшення зайнятості та розвитку сільських територій.

Важливим елементом є розуміння та прийняття громадськістю політики підтримки фермерів, сільських громад та інфраструктури в сільській місцевості. У Європейському Союзі цьому приділяється значна увага, іншими словами, вивчення громадської думки з цього питання не є просто ритуалом, а важливим інструментом для формування та оцінки аграрної політики. На відміну від цього, в Україні здебільшого недостатньо уваги приділяється аналізу громадської думки у цій сфері при розробці та оцінці аграрних заходів [47].

На рівні законів України врегульовано:

1. Питання виробництва та обігу дитячого харчування – шляхом прийняття Закону України від 21.10.2021 №1822-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства України у сфері забезпечення дитячим харчуванням у відповідність з вимогами законодавства Європейського Союзу», який має привести законодавство України у сфері виробництва та обігу дитячого харчування до вимог законодавства ЄС, а саме, у відповідність до Регламенту № 609/2013 та Регламенту № 2016/127.

Прийнятими змінами у повну відповідність із законодавством ЄС приводиться перелік інгредієнтів, які заборонено використовувати у виробництві дитячого харчування. Закон скасовує вимогу щодо складання «декларацій відповідності» та дотримання «технічних регламентів», оскільки в ЄС такі норми стосуються виключно нехарчової продукції. Санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ).

Прогрес у секторі вимог та особливостей використання матеріалів та предметів, які контактують з харчовими продуктами – через прийняття Закону України «Про матеріали і предмети, що контактують з харчовими продуктами» № 2718-IX від 03.11.2022.

Прийнятим Законом врегульовано:

- вимоги до матеріалів і предметів, що контактують з харчовими продуктами; порядок державної реєстрації речовин та процесів, які використовуються у виробництві таких матеріалів і предметів;
- особливості маркування, декларування відповідності та забезпечення вимогам простежуваності матеріалів і предметів, що контактують з харчовими продуктами;
- вимоги щодо належної виробничої практики тощо з урахуванням відповідних положень актів ЄС, зокрема: Регламенту Європейського Парламенту та Ради (ЄС) 1935/2004 від 27.10.2004 щодо матеріалів та виробів, що контактують з харчовими продуктами, яким скасовуються Санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ); Регламенту Європейського Парламенту та Ради (ЄС) 282/2008 від 17.11.2008 щодо переробленої пластмаси та виробів, призначених для контакту з харчовими продуктами [50].

На рівні підзаконних нормативно-правових актів прийнято:

1. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 14 вересня 2022 року № 682 «Про затвердження Гігієнічних вимог до швидкозаморожених харчових продуктів, призначених для споживання людиною».

Відповідно до наказу гігієнічні вимоги регламентують загальні принципи відповідності швидкозаморожених харчових продуктів; рівень температури поводження, зберігання, складування, транспортування та/або обіг швидкозаморожених харчових продуктів; вимоги до морозильного обладнання та перелік криогенних середовищ (рідин), що дозволено використовувати для швидкого заморожування харчових продуктів; особливості маркування швидкозаморожених харчових продуктів; здійснення моніторингу температури під час транспортування, складування та зберігання швидкозаморожених харчових продуктів.

2. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 14.09.2022 р. № 684 «Про затвердження Вимог до ідентифікаційної позначки та порядку її нанесення», яким закріплено вимоги, що застосовуються до

ідентифікаційної позначки, яка наноситься з метою забезпечення простежуваності на харчові продукти тваринного походження.

3. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 20.06.2022 р. № 367 «Про затвердження Вимог до потужностей з виробництва, переробки та зберігання репродуктивного матеріалу, тварин – донорів репродуктивного матеріалу, збору, обробки, переробки, зберігання, транспортування та маркування репродуктивного матеріалу», яким регулюються відносини, пов'язані з виробництвом, переробкою, зберіганням, транспортуванням та маркуванням сперми, ембріонів та ооцитів свійської великої рогатої худоби (ВРХ), овець, кіз, свиней та коней.

4. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 29.08.2022 р. № 628 «Про затвердження Вимог до забезпечення благополуччя тварин під час забою та умертвіння», яким встановлюються правила до забезпечення благополуччя під час забою сільськогосподарських тварин, яких розводять або утримують із метою отримання харчових продуктів тваринного походження, вовни, шкіри, хутра або інших продуктів забою, умертвіння тварин з метою депопуляції, а також правила здійснення супутніх операцій.

5. Наказ МОЗ від 24.09.2022 року №1734 «Про затвердження Вимог щодо вивільнення речовин N-нітроамінів і N-нітрозатів резиновими та еластомерними сосками та пустушками».

6. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 31.05.2022 р. № 323 «Про затвердження деяких нормативноправових актів щодо карантинування тварин та центрів збору тварин» поширюється на відносини між операторами потужностей, державними ветеринарними інспекторами, офіційними ветеринарними лікарями та ліцензованими ветеринарними лікарями, відповідальними за організацію та проведення профілактичного карантину тварин, що їх переміщують з однієї потужності на іншу.

7. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 02.08.2022 № 511 «Про затвердження критеріїв визначення наявності значного

впливу запропонованого ветеринарно-санітарного заходу або затвердженого надзвичайного ветеринарно-санітарного заходу на експортні можливості іноземних держав, затвердження видів потужностей з утримання свійських наземних тварин, утримання та вирощування тварин аквакультури, які становлять високий ризик щодо поширення хвороб тварин, та граничних обсягів вирощування тварин аквакультури, за яких не вимагається затвердження потужностей».

8. Постанову КМУ від 18 серпня 2021 р. № 884 «Деякі питання реалізації Закону України «Про безпечність та гігієну кормів». Дана Постанова є комплексним документом, яким затверджено:

- Порядок видачі, переоформлення та анулювання експлуатаційного дозволу на потужність і видачі його дубліката;
- Порядок здійснення державної реєстрації потужностей;
- Порядок формування та ведення Державного каталогу кормових матеріалів;
- Порядок формування та ведення Державного реєстру тверджень про властивості кормів, призначених для особливих поживних цілей.

9. Наказ Міністерства економіки від 24.09.2021 № 610-21 «Про затвердження Методів відбору зразків для визначення максимально допустимих рівнів діоксинів, діоксиноподібних поліхлорованих біфенілів та недіоксиноподібних поліхлорованих біфенілів у деяких харчових продуктах для цілей державного контролю», яким регулюються процедури відбору зразків деяких харчових продуктів для лабораторних досліджень (випробувань) з метою визначення вмісту діоксинів, діоксиноподібних поліхлорованих біфенілів та недіоксиноподібних поліхлорованих біфенілів [40].

Продовжується робота у сфері розробки нормативно-правових актів на виконання положень Закону України «Про ветеринарну медицину». Зокрема на стадії погодження з відповідними центральними органами виконавчої влади знаходиться:

• Постанова КМУ «Про затвердження Положення про державну реєстрацію ветеринарних лікарських засобів», яким пропонується затвердити:

- порядок державної реєстрації ветеринарних лікарських засобів;
- вимоги до заяви про державну реєстрацію ветеринарного лікарського засобу, реєстраційного досьє та інших документів, що подаються з метою державної реєстрації ветеринарного лікарського засобу, досліджень (випробувань), необхідних для державної реєстрації ветеринарних лікарських засобів;

- вимоги до короткої характеристики ветеринарного лікарського засобу, листівки-вкладки (інструкції для застосування), маркування (етикетки);

- вимоги до зміни умов, зупинення, скасування державної реєстрації ветеринарних лікарських засобів;

- форму та порядок ведення Державного реєстру ветеринарних лікарських засобів України;

- особливості державної реєстрації окремих видів ветеринарних лікарських засобів.

- Проект Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Порядку проведення інспектування операторів ринку ветеринарних препаратів».

- Проект Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Форми та правил видачі ветеринарних рецептів» [40].

Серед запланованої діяльності на 2 половину 2022 року та 2023 рік в сфері санітарних та фітосанітарних заходів очікується:

1. Прийняття Проекту Закону України «Про захист рослин» та подальша імплементація відповідного законодавства ЄС в сфері фітосанітарних заходів;

2. Прийняття Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо удосконалення вимог законодавства про харчові продукти, корми, ветеринарну медицину та благополуччя тварин»;

3. Прийняття Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження гігієнічних вимог щодо харчових продуктів тваринного походження»;

4. Прийняття Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про благополуччя сільськогосподарських тварин при транспортуванні»;

5. Розробка та прийняття Наказу про затвердження Переліку країн, з яких в Україну можуть ввозитися живі тварини та репродуктивний матеріал;

6. Розробка та прийняття відповідних підзаконних актів на виконання положень Закону України «Про матеріали і предмети, що контактують з харчовими продуктами». Протягом аналізованого періоду Міністерство аграрної політики та продовольства України проводило активну роботу в сфері імплементації законодавства ЄС.

Найбільш плідна робота відбувалася щодо правового регулювання благополуччя тварин, безпечності харчових продуктів, здоров'я рослин. Необхідно продовжувати роботу над розробкою та прийняттям підзаконних актів, а також роз'яснень та методичних рекомендацій, спрямованих на практичне використання законодавства про харчові продукти, корми, ветеринарну медицину та благополуччя тварин.

Окрім того, враховуючи динамічність сфери СФЗ та постійне оновлення європейського законодавства, варто здійснювати аналіз існуючого національного законодавства на його відповідність новим прийнятим регламентам та директивам, зокрема в сфері державного контролю та благополуччя тварин [29].

Станом на початок 2024 року, Україна демонструє різний прогрес у регуляторному наближенні та реформуванні різних сфер ПВЗВТ. Зокрема, за даними урядового моніторингу виконання Угоди про асоціацію «Пульс Угоди», найбільший прогрес має місце у таких сферах, як технічне регулювання (ТБТ) – виконано 86% усіх завдань за весь період дії Угоди, публічні закупівлі – 86%. Інші сфери трохи відстають: санітарні та

фітосанітарні заходи – 64%, митні питання – 52%, фінансові послуги – 62%, транспортні та поштові послуги – 47%.

Прогрес України щодо регуляторного наближення у різних сферах ПВЗВТ також зазначається у Спільній заяві сторін за результатами 23-го саміту Україна-ЄС від 12.10.2021²⁸, а також у внутрішній всебічній оцінці Україною досягнення цілей Угоди про асоціацію (відповідно до Статті 481 Угоди про асоціацію), що була надана Європейській стороні під час саміту.

Регуляторне наближення до права ЄС важливе для взаємного визнання нетарифних заходів ЄС та Україною, що дозволить значно спростити взаємну торгівлю, скоротити торговельні витрати експортерів і збільшити доступ на ринок ЄС. Норми ПВЗВТ передбачають, що взаємне визнання нетарифних заходів і подальше відкриття ринків ЄС залежить від прогресу України у регуляторному наближенні до ЄС.

З цією метою Угодою про асоціацію ПВЗВТ передбачено застосування спеціальних механізмів для проведення оцінки ЄС регуляторного наближення України у різних сферах, за результатами якої відбувається визнання еквівалентності санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ), взаємне надання режиму внутрішнього ринку (для 4 секторів послуг – телекомунікаційні, міжнародні морські перевезення, поштові та кур'єрські, фінансові), поетапне взаємне відкриття ринку публічних закупівель відповідно до Індикативного графіку реформ у цій сфері, укладення Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів АСАА, взаємне визнання електронних довірчих послуг, приєднання України до спільної транзитної процедури ЄС у митній сфері, укладення угод про лібералізацію транспортних перевезень (автомобільних, внутрішніх водних та залізничних) тощо [37].

Досягнення цих цілей у різних сферах ПВЗВТ дозволить значно збільшити потенціал угоди про вільну торгівлю з ЄС, наростити взаємну торгівлю між країнами, а також сприяти інтеграції України у внутрішній ринок ЄС. В Україні ці кроки називають так званими «безвізами». На сьогодні Україна та ЄС тільки розпочинають процес взаємного визнання нетарифних

заходів в рамках ПВЗВТ на основі оцінки регуляторного наближення України. Україна, зокрема, ініціювала проведення офіційної оцінки ЄС на відповідність нормам ЄС у сферах технічного регулювання та публічних закупівель, приєднання до Конвенції про процедуру спільного транзиту, враховуючи високий рівень регуляторного наближення України у цих сферах. При цьому важливо також забезпечити незворотність реформ, зокрема у сфері публічних закупівель, щоб не втратити досягнутого прогресу.

В рамках виконання Угоди про асоціацію та Стратегії СФЗ Україна ухвалила низку рамкових законів, які закладають основи для впровадження європейської моделі системи безпеки та якості харчових продуктів в Україні. Це сприяє підвищенню рівня охорони життя і здоров'я людей, тварин та рослин, а також розширенню українського експорту аграрної і харчової продукції до країн ЄС та третіх країн. Україна пройшла аудит та отримала право на експорт до ЄС таких продуктів тваринного походження, як: м'яса птиці, риби та рибопродуктів, меду бджолиного, яєць і яйцепродуктів, молочних продуктів, колагену, кишкової сировини, равликів, нехарчових продуктів тваринного походження. Зокрема, експорт молочних продуктів.

Зокрема, у 2016 р. Україна одержала дозвіл на експорт до ЄС молочної продукції, після чого 13 українських підприємств розпочали експорт молочної продукції до ЄС. Станом на жовтень 2021 року, молоко та молочні продукти до ЄС постачали 25 українських підприємств. У 2021 р. аудит Єврокомісії підтвердив належну якість і безпеку молочних продуктів з України, які призначені для експорту до ЄС.³¹ Загалом право експортувати власну продукцію тваринного походження до ЄС отримали 380 українських підприємств (станом на кінець 2021 р) [22].

У митній сфері була ухвалена низка важливих законів щодо діяльності уповноваженого економічного оператора та спрощення митних процедур, про режим спільного транзиту. Запроваджено програму авторизованого економічного оператора (АЕО), а з 17.03.2021 розпочато етап національного застосування режиму спільного транзиту та NCTS. Це дозволить приєднатися

Україні до єдиної транзитної системи ЄС (NCTS), а також до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенції про процедуру спільного транзиту і запровадити спільний митний транзит з 35 країнами-членами Конвенції (підприємства зможуть переміщувати товари за однією транзитною декларацією, з однією фінансовою гарантією і за єдиними правилами). У 2021 р. була проведена попередня оціночна місія щодо приєднання України до Конвенції та NCTS, у 2022 р. буде проведена основна місія щодо приєднання України до Конвенції з метою переходу від національного режиму застосування NCTS до міжнародного [22].

Широкий роз'яснювальний процес та активне відстеження громадської думки роблять європейську політику відкритою та зрозумілою як для фермерів, так і для платників податків, які свідомо відстежують, на що витрачаються їхні кошти. У відсутності в Україні ефективних інституційних механізмів впливу на урядову політику поширюється "псевдогромадська участь", що не надає можливостей для реального впливу громадськості та вчених на формування державної аграрної політики.

Це сприяє "консервації" лобювання інтересів та прагнень великого капіталу. Поки що в Україні не було здійснено навіть наближених до європейських цінностей кроків щодо залучення суспільства до політичних процесів. Такі інституційні засади малоімовірно сприятимуть взаємному розумінню політик у сфері аграрного та сільського розвитку України та ЄС, що є одним із ключових напрямків зближення сторін, визначених у Угоді про асоціацію.

Поглиблення національної економіки у глобальний простір - це не просто зростання кількісних параметрів зовнішньоторговельного обороту, це принципово нова якість взаємодії національних політичних, економічних та соціальних інститутів із зовнішнім середовищем, представленою міжнародними наднаціональними економічними та політичними організаціями, транснаціональними компаніями тощо.

Перші уроки міжнародної інтеграції продемонстрували, що переваги від процесу лібералізації зовнішнього сектора економіки є. Повною мірою можна відчутти лише тоді, коли йому передують дуже кропітка, цілеспрямована, системна та комплексна підготовча робота.

Імплементация міжнародних норм якості та безпеки продукції процесу вітчизняного виробництва, освоєння передових стандартів менеджменту та маркетингу, методів конкурентної боротьби, технологічна революція, захист прав людини та прозоре судочинство, ефективна державна економічна та соціальна політика – ось далеко неповний перелік питань, на які українське суспільство має дати відповідь для того, щоб успішно скласти іспит з європейської інтеграції.

В умовах складних геополітичних викликів українська наука не може стояти осторонь. Її передова роль – провести ґрунтовний аналіз переваг та недоліків існуючого досвіду міжнародної інтеграції, ідентифікувати сильні та слабкі сторони, можливості та загрози національної економіки та її окремих секторів, і на цій основі створити надійну теоретико-методологічну базу для прийняття управлінських рішень, пов'язаних з інтеграцією та міжнародним співробітництвом

2.2. Динаміка та стан торговельної співпраці України та країн ЄС в аграрній сфері після укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС

В умовах активізації процесів глобалізації світового господарства посилюється роль зовнішньоторговельних зв'язків країни. Саме міжнародна торгівля є складовою збалансованого економічного розвитку суспільства [2], підвищує конкурентоспроможність національної економіки, покращує рівень життя населення та забезпечує найбільш повне задоволення його потреб. Враховуючи високий ступінь впливу екзогенних факторів на економіку

України в сучасних умовах, зовнішньоекономічна діяльність зазнає негативних змін, що актуалізує необхідність дослідження її стану.

Характерною рисою останніх років є деіндустріалізація експорту та укрупнення його сільськогосподарського виробництва. спеціалізація. Вітчизняна економіка продовжує утверджуватися на міжнародних ринках як ключовий аграрний гравець. У 2017–2023 роках продукти харчування та сільськогосподарська сировина остаточно стали основою українського експорту. На відміну від експортних тенденцій у структурі імпорту в 2023 році Україна збільшила частку машинобудівної продукції до 21,7%, зменшивши частку мінеральної продукції до 7,2% [7].

У структурі імпорту традиційно присутня продукція хімічної промисловості, а саме 19,2% у 2023 році. З огляду на це, важливим питанням є структура експорту та імпорту між Україною та ЄС. Проаналізуємо структуру експорту та імпорту за групами товарів та видами послуг станом на 2023 рік. Відсотковий розподіл груп експортованих товарів наведено на рис. 2.1.

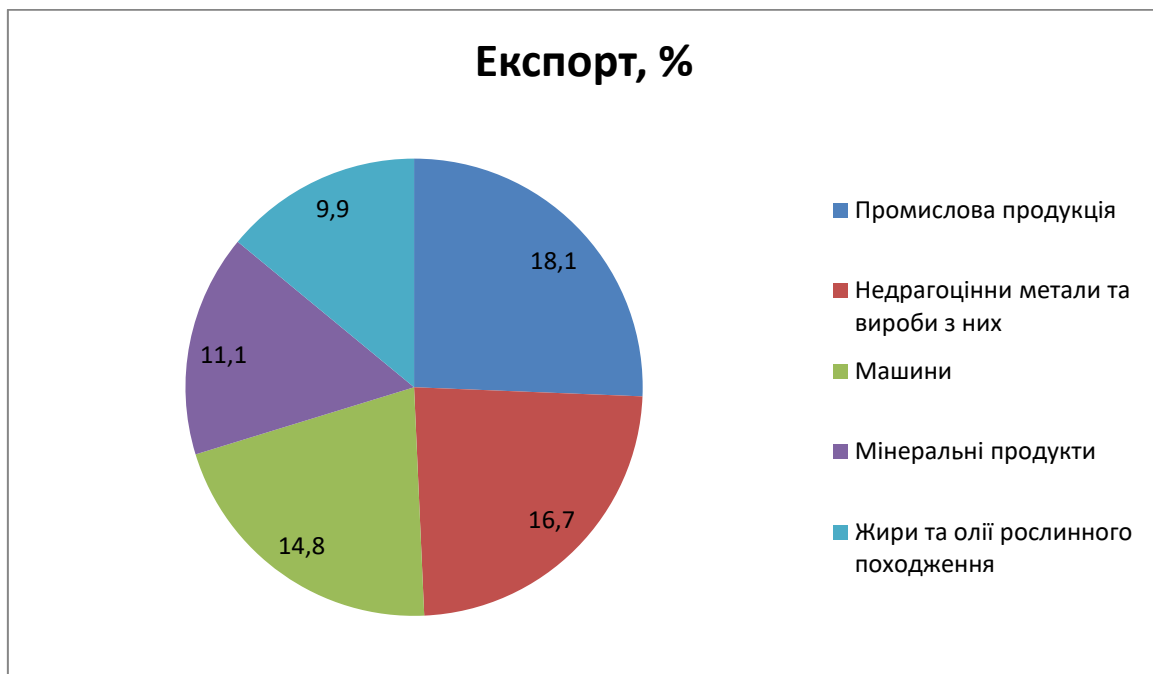

Рис. 2.1 Товарна структура експорту України, 2023 рік, %

До п'ятірки лідерів експорту товарів з України до ЄС за обсягом входять: завод продукти (18,1%), недорогоцінні метали та вироби з них (16,7%), машини (14,8%), мінеральні продукти (11,1%), жири та олії рослинного і тваринного походження (9,9%) [6].

На рис. 2.2 наведено 10 основних країн-експортерів товарів з України. У перерахунку на експорт у тис. дол. Найбільшими з них є США, Польща, Німеччина, Нідерланди та Італія.

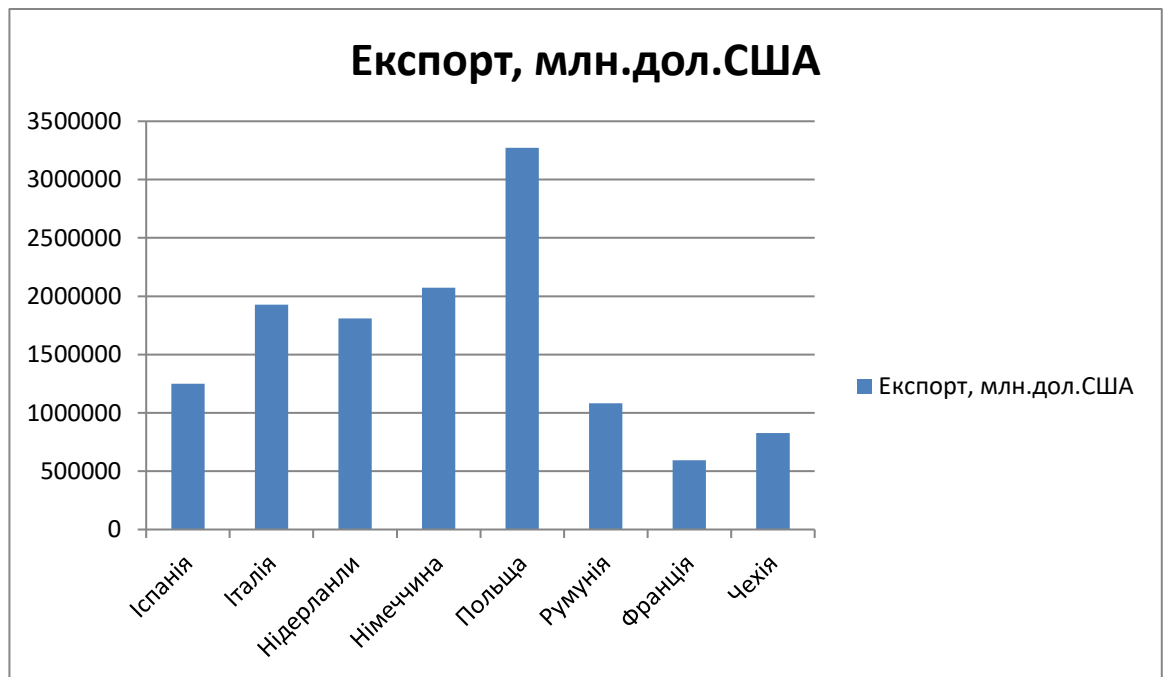

Рис. 2.2. 10 основних країн-експортерів товарів з України

Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом і його державами-членами — з іншого, сприяла розвитку зовнішньої торгівлі між сторонами. З 1 січня 2016 року почала функціонувати поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) України з Євросоюзом.

Цьому передувало підписання політичної (21 березня 2014 року) та економічної (27 червня 2014 року) частини Угоди про асоціацію між сторонами. А з квітня 2014 року ЄС в односторонньому порядку надавав Україні преференції, тобто лібералізував умови доступу на свій ринок для вітчизняних експортерів. У результаті, за п'ять років взаємний оборот зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією виріс із \$5,9 млрд

до \$10,6 млрд. Також більшою стала і частка Європейського Союзу в загальному обороті зовнішньої аграрної торгівлі України [6].

Обсяг зовнішньої торгівлі аграрною продукцією Україна-ЄС за період 2019-2023 рр.(рис. 2.3)

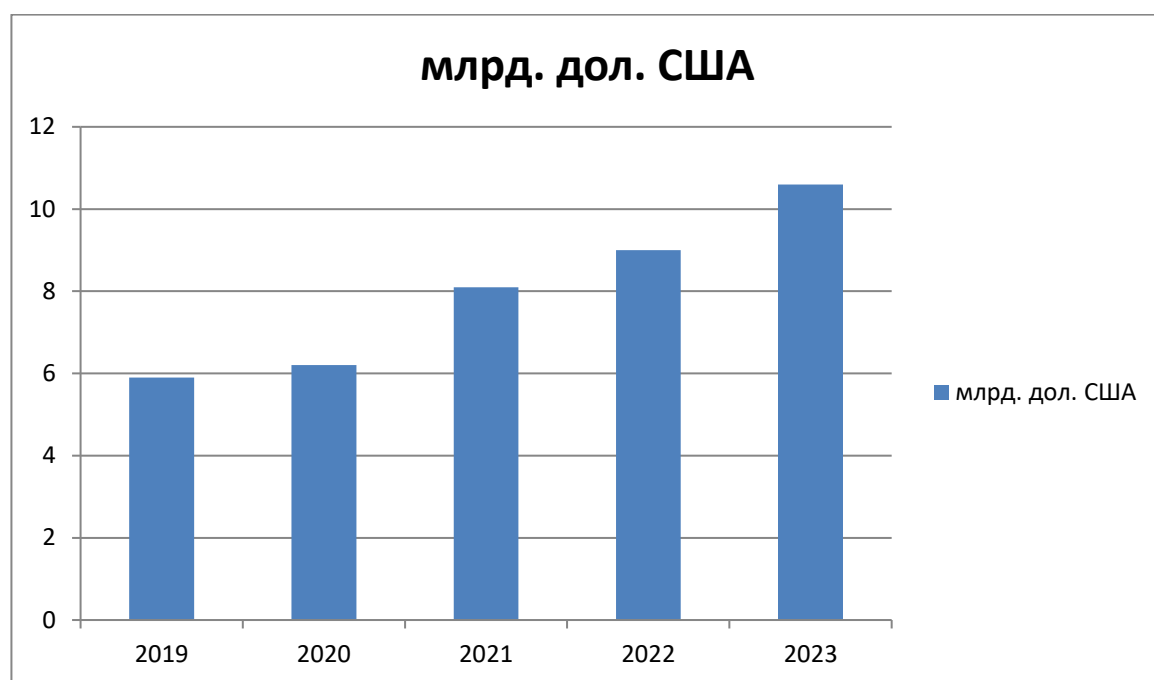

Рис. 2.3. Обсяг зовнішньої торгівлі аграрною продукцією Україна-ЄС за період 2019-2023 рр, млрд.дол. США

Ще одним підтвердженням позитивних тенденцій у вітчизняному експорті аграрної продукції до ЄС стало постійне нарощування його вартісних обсягів. Хоча паралельно фіксували й зростання імпорту в Україну, додатне сальдо для нас увесь час збільшувалося, сягнувши \$4,3 млрд за підсумками 2023 року (рис. 2.4).

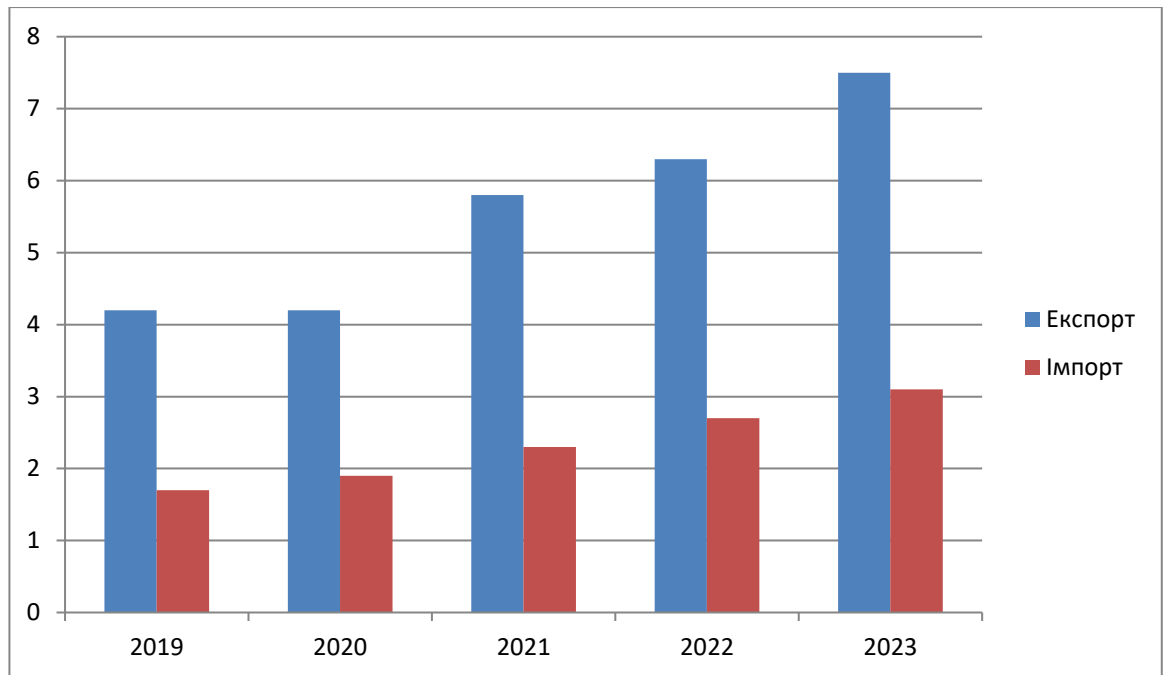

Рис. 2.4. Динаміка зовнішньої торгівлі аграрною продукцією Україна-ЄС у 2019-2023 рр., млрд. дол. США

Країни ЄС посідають друге місце після країн Азії в географічній структурі українського агропродовольчого експорту. У 2023 році на них припало 33,5% від вартості всього експорту продукції АПК, здійсненого нашими підприємствами. Більш того, за даними щомісячного моніторингу аграрної торгівлі, який здійснює Європейська комісія, за період із листопада 2022 року по жовтень 2023 року Україна посіла третє місце в переліку найбільших постачальників продукції аграрного сектору до країн Євросоюзу, експортувавши на суму 7,3 млрд євро. Випередили нас лише Сполучені Штати Америки (12,3 млрд євро) і Бразилія (11,7 млрд євро), тоді як ми залишили позаду себе, з-поміж інших, Китай, Аргентину, Швейцарію, Туреччину, Індонезію [7].

Варто зазначити, що із 28 країн-членів ЄС головними партнерами для України з року в рік залишаються 6 країн: Нідерланди, Польща, Іспанія, Німеччина, Італія і Франція. Їхня спільна частка у взаємній торгівлі сільськогосподарськими товарами з нашою країною завжди перебуває в межах 70%.

Наприклад, у 2023 році вони охопили майже 73% всієї аграрної торгівлі України з Євросоюзом. Водночас із абсолютною більшістю країн цього інтеграційного угруповання ми маємо позитивне зовнішньоторговельне сальдо (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Обсяги торгівлі продукцією АПК між Україною та ЄС у 2023 році,
млрд.. дол.. США**

Країна	Експорт	Імпорт	Оборот	Салдо
Нідерланди	1476	248	1725	1228
Польща	785	659	1444	126
Іспонія	1199	190	1389	1009
Німеччина	871	510	1381	360
Італія	716	394	1110	322
Франція	415	269	684	145
Велика Британія	280	102	383	178

В цілому залишається незмінною і товарна структура наших експортних поставок до Європейського Союзу. Вона значною мірою збігається із загальною, а найбільші доходи експортерам приносять продажі зернових і олійних культур, олії та залишків переробної промисловості. У 2023 році перераховані групи продукції разом зайняли більше 83% у структурі українського аграрного експорту до країн ЄС [6].

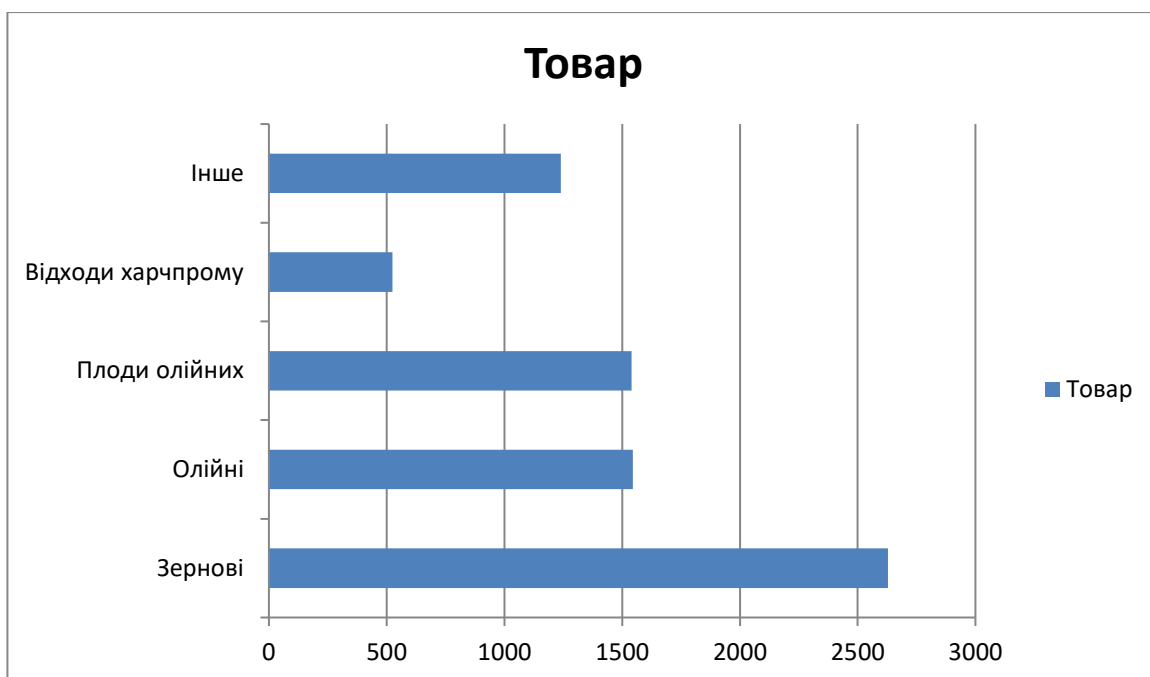

Рис. 2.5. Експорт товарів АПК у 2023 році

Що стосується аграрного імпорту з ЄС в нашу країну, він не так чітко структурований, хоча виділяються продукти переробної промисловості та з доданою вартістю, зокрема напої, різні харчові продукти, залишки переробної промисловості (здебільшого корми для тварин) і тютюнові вироби. У 2023 році на ці товарні групи припало всього 36% від загального аграрного імпорту з ЄС (рис. 2.7).

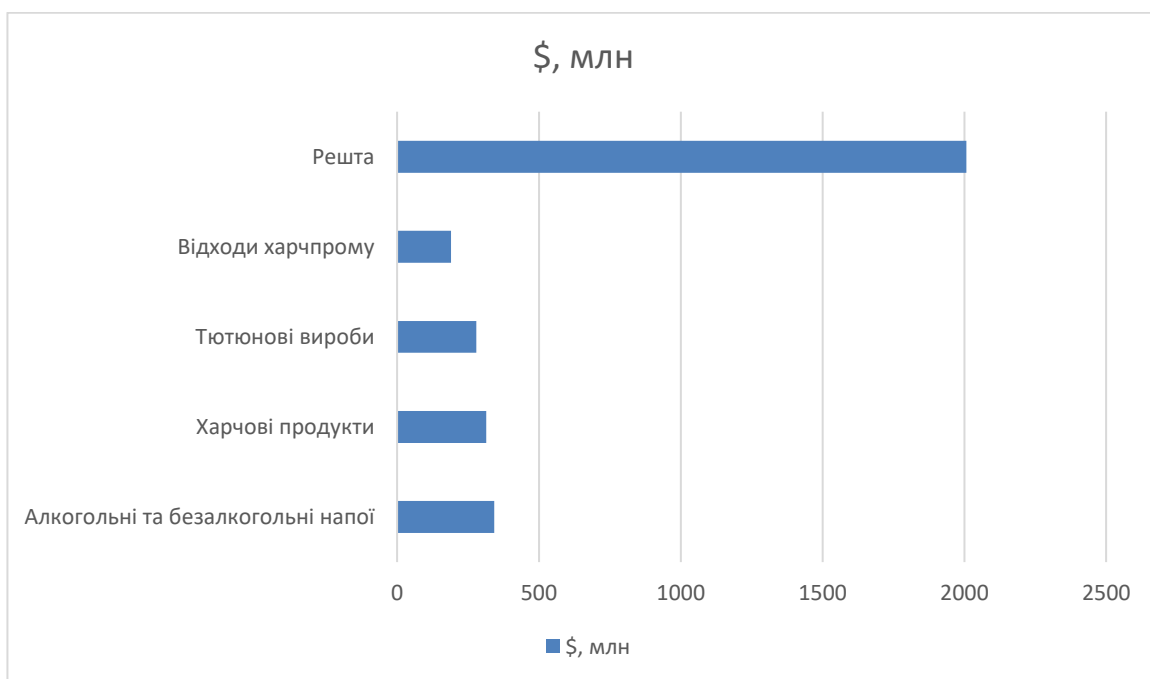

Рис. 2.7. Аграрний імпорт з країн ЄС, 2023 рік, млн. дол.

З моменту підписання Угоди про асоціацію у 2014 р. експорт аграрної продукції у ЄС збільшився більш ніж на третину (на 37% із 4,5 млрд у 2013 до 6,1 млрд у 2018 + 6,6 млрд. за 11 місяців 2023). Аграрна продукція залишається однією з ключових товарних позицій у загальному українському експорті до країн ЄС — понад 30% [7].

У структурі експорту превалюють такі товари, як зернові, олійні культури та олії. Але за цей період також зріс експорт цілої низки інших аграрних та харчових продуктів, що вплинуло на зростання нашого експорту. Зокрема, це м'ясо птиці та субпродукти, плоди та горіхи, кондитерські вироби, яйця тощо. Окрім цього, країни ЄС є ключовими покупцями нашої органічної продукції. Кількість підприємств, які мають дозвіл на експорт до ЄС: 308 виробників тваринницької продукції, з них – 128 виробників харчових продуктів для споживання людиною, зокрема м'яса птиці, риби, меду, яєць, молока та молочних продуктів. Конкуренція та нові гравці на ринку харчового виробництва, змушують здійснювати модернізацію виробничого устаткування та удосконалення виробничого процесу.

Станом на 1 лютого 2024 року право експорту своєї продукції на територію ЄС мають 333 українських підприємств (153 підприємств-виробників продукції для споживання людиною, 180 – підприємств-виробників нехарчової продукції). Для порівняння – у січні 2019 року правом експорту до ЄС користувалося 308 українських підприємств.

Тарифна лібералізація в рамках ПВЗВТ забезпечила значне зменшення митних бар'єрів на ринку ЄС для українських товарів (Рисунок 2.8).

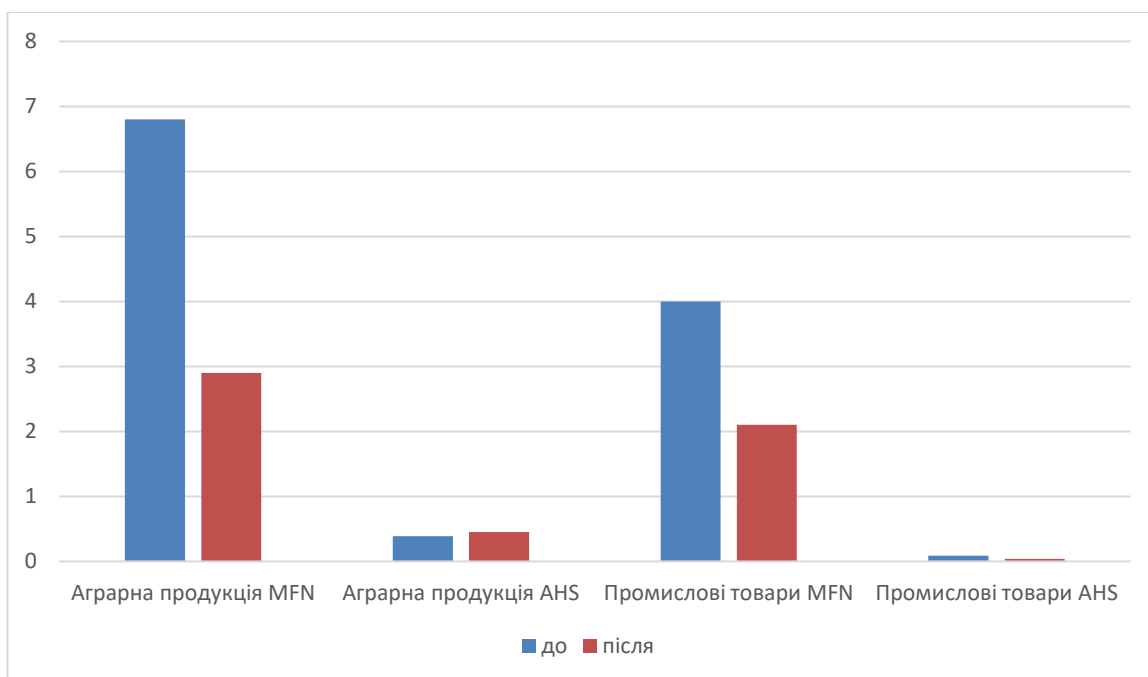

Рис. 2.8. Митні ставки ЄС для товарів з України: діючі преференційні ставки (AHS)* та ставки MFN, 2023 рік

Таким чином, українські товари отримали переваги у доступі на ринок ЄС порівняно з іншими країнами світу, що не мають преференційних торговельних угод з ЄС і до яких застосовуються митні ставки в режимі найбільшого сприяння (MFN). Рисунок 2.9 порівнює середній рівень діючих митних ставок ЄС для України (з врахуванням преференційного режиму ПВЗВТ) та ставки MFN в ЄС для України. Зокрема, за даними WITS/TRAINS у 2023 р. діюча середня ставка ввізних мит ЄС для промислової продукції з України становила 0,04%, а ставка MFN – 4% [70].

У розрізі великих товарних категорій (сировинні, проміжні, споживчі та капітальні товари) до імпорту споживчих товарів в ЄС застосовуються в середньому найвищі ставки ввізних мит, тоді як до капітальних товарів – найнижчі.

На рис. 2.9 представлено 20 товарних груп з України на рівні HS2, для яких відбулося найбільше зниження ввізних мит ЄС після набуття чинності ПВЗВТ на основі даних WITS/TRAINS щодо діючих ставок ввізних мит ЄС

(AHS - effectively applied tariffs), які враховують преференційні митні ставки ЄС для України у 2023 році порівняно з 2013 роком.

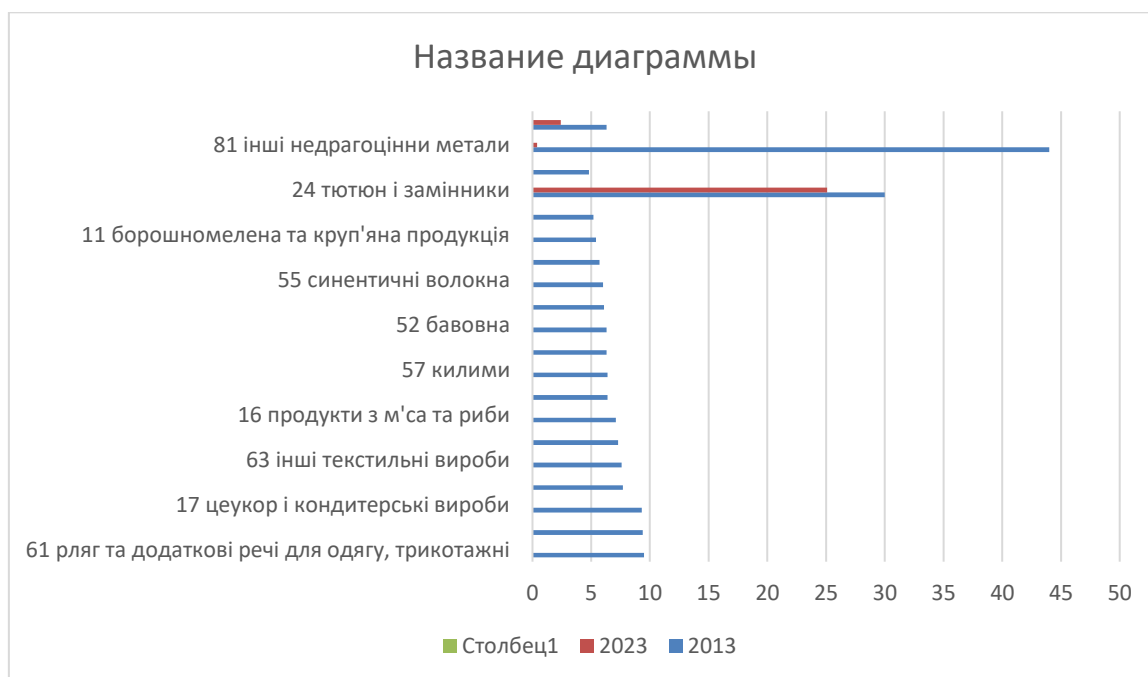

Рис. 2.9. Топ 20 скорочень ввізних мит ЄС на рівні товарних груп з України, HS2, 2013 vs 2023 рр. (середньозважені ставки ввізних мит ЄС AHS*, %)

Незважаючи на значну тарифну лібералізацію між ЄС та Україною, до окремих товарних позицій сторони все ще застосовують ненульові ставки ввізних мит. За даними WITS/TRAINS, станом на 2023 рік найвищий рівень середніх ставок ввізних мит ЄС застосовувався, перш за все, для сільськогосподарських та харчових товарів з України, в т.ч. тютюнові вироби, цукор та кондитерські вироби, продукти переробки овочів та фруктів, молоко та молочні продукти. Ці групи також включають товарні позиції, щодо яких діють тарифні квоти (наприклад, соки, оброблені томати, цукор, молочна продукція, інше) - коли в межах квоти застосовуються нульові ставки ввізного мита, а поза квотою - ставки ввізного мита, визначені Митним тарифом ЄС [70].

Розподіл та адміністрування усіх тарифних квот ЄС здійснюється директоратами Європейської Комісії за двома принципами:

- 1) за принципом "перший прийшов – перший обслуговується" – 27 тарифних квот ЄС для України;
- 2) через систему імпорتنих ліцензій – 13 тарифних квот.

Відповідно до умов ПВЗВТ, розмір окремих тарифних квот ЄС поступово збільшувався протягом 5 років (у середньому на 10% в рік). Крім того, ЄС запроваджував додаткові тарифні квоти на окремі види сільськогосподарської та харчової продукції з України, яка користується найбільшим попитом в ЄС - з 1 жовтня 2017 р. терміном на 3 роки в рамках тимчасових додаткових торговельних преференцій ЄС. Також у 2019 році було внесено зміни до Додатка I-A до Угоди про асоціацію, які з 01.02.2020 змінили зобов'язання ЄС щодо обсягу та охоплення тарифних квот на м'ясо птиці [69].

Дані свідчать про загальну тенденцію до збільшення рівня заповнення тарифних квот ЄС українськими експортерами від початку їхнього застосування. Також є тенденція до збільшення використання квот для товарних позицій з вищим ступенем переробки – такі як оброблений крохмаль, крупи, оброблена продукція із зернових тощо.

Ситуація з використанням Україною безмитних квот на експорт окремих агропродовольчих товарів хоча й покращується, але досить повільно. За час дії зони вільної торгівлі Україні вдалося з 2017 року отримати додаткові преференційні квоти на мед, виноградний сік, оброблені помідори, ячмінну крупу, овес, пшеницю, ячмінь і кукурудзу. Також наприкінці 2019 року Європарламентом було ухвалено рішення про загальне збільшення квот на безмитне ввезення Україною курятини до 70 тис. тонн на рік до 2021 року.

Загалом по деяких продуктах квоти закриваються щорічно, але щодо більшості не використовуються навіть наполовину. Зокрема, у 2019 році вітчизняними експортерами були повністю закриті квоти на мед (основна і додаткова), цукор, ячмінну крупу і борошно, оброблений крохмаль, консервовані помідори, яблучний і виноградний соки, кукурудзу (основна і

додаткова), пшеницю, м'ясо птиці, вершкове масло, оброблену продукцію із зернових та крохмаль. На початок 2023 року нашим підприємцям вже вдалося закрити основну річну квоту на мед в обсязі 5800 тонн.

Україна зацікавлена у розширенні обсягів безмитної торгівлі з ЄС та збільшенні обсягів тарифних квот ЄС в рамках ПВЗВТ відповідно до сучасного стану виробничого та експортного потенціалу України. З цією метою Україна ініціювала проведення переговорів з Європейською стороною щодо прискорення та розширення сфери скасування ввізного мита відповідно до статті 29(4) Угоди про асоціацію. Україна та ЄС офіційно підтвердили започаткування таких переговорів у Спільній заяві за результатами 23-го Саміту Україна-ЄС 12 жовтня 2021 року.

У підсумку можна зазначити такі основні принципи для формування позиції України щодо перегляду Угоди про асоціацію відповідно до Статті 29:

- подальша лібералізація двосторонньої торгівлі товарами з ЄС з метою збільшення обсягів безмитної і безквотної торгівлі та з врахуванням поточного виробничого та експортного потенціалу України та попиту в ЄС.

- просування українського експорту з вищим ступенем переробки та доданої вартості. Переформатування/розділення окремих тарифних квот з метою збільшення і гарантування доступу для товарів з вищим ступенем переробки та доданої вартості.

- підтримка діяльності та участі МСП у торгівлі з ЄС – збільшення доступу на ринок ЄС для товарів, у виробництві яких бере участь значна кількість МСП.

- збільшення участі України у регіональних ланцюгах доданої вартості ЄС, скорочення та наближення ланцюгів поставок до кордонів ЄС.

- збільшення доступу для органічного експорту з України до ЄС для розвитку регіональних виробничих ланцюгів органічної продукції між країнами, сприяння розвитку органічного виробництва в Україні в рамках участі України у Зеленому курсі ЄС.

- перегляд з метою подальшого скасування/зменшення ставок ввізних мит ЄС для окремих промислових та сільськогосподарських позицій українського експорту до ЄС, до яких все ще застосовуються ненульові ставки.

Висновки до розділу 2

У межах виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що орієнтована на приведення до європейських стандартів у галузі аграрного та сільського розвитку, вітчизняна аграрна політика може бути переналаштована на досягнення стратегічних суспільних цілей. Це передбачає визначення пріоритетів, запровадження ефективних механізмів реалізації та забезпечення надійних джерел фінансування. Проте цей процес ускладнюється тим, що аграрна політика в Україні традиційно не враховувала реалії селянської стратегії виживання.

Імплементация міжнародних стандартів якості та безпеки продукції, впровадження передових методів менеджменту та маркетингу, розвиток конкурентоспроможності, технологічні інновації, захист прав людини та прозоре правосуддя, а також ефективна державна економічна і соціальна політика – це лише частина питань, на які українському суспільству необхідно знайти відповіді для успішного проходження етапу європейської інтеграції.

Україна зацікавлена у розширенні обсягів безмитної торгівлі з ЄС та збільшенні тарифних квот у рамках ПВЗВТ, відповідно до поточного стану виробничого та експортного потенціалу країни. Для цього Україна ініціювала переговори з Європейським Союзом щодо прискореного та розширеного скасування ввізних мит відповідно до статті 29(4) Угоди про асоціацію. Це питання було офіційно підтверджено у Спільній заяві за підсумками 23-го Саміту Україна-ЄС 12 жовтня 2021 року.

РОЗДІЛ III

ПРІОРИТЕТИ ТА МЕХАНІЗМ ПОГЛИБЛЕННЯ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ СФЕРІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС В КОНТЕКСТІ КРИЗОВИХ УМОВ

3.1. Співпраця України та ЄС в аграрній сфері в умовах російсько-української війни

Україна займає третє місце серед найбільших постачальників аграрної продукції до країн ЄС. У 2023 році експорт українських сільгосптоварів до Європейського Союзу досягнув \$12,6 млрд, що всього на \$0,5 млрд (-3,8%) менше рекорду 2022 року, коли цей показник становив \$13,1 млрд. Це є другим найвищим значенням за час незалежності України.

Більше 82% товарного експорту до ЄС складають зернові та олійні культури, жири та олія, а також залишки переробної промисловості [].

Співпраця України з ЄС у сільськогосподарському секторі базується на Угоді про асоціацію, яка включає Поглиблену і всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ЗВТ). Головним правовим документом є Глава 17 "Сільське господарство та розвиток сільських територій" Розділу V "Економічне та галузеве співробітництво" цієї угоди.

Основні напрямки співпраці включають органічне сільське господарство, стандарти торгівлі рослинами та політику якості.

Сторони працюють у рамках Кластеру №5 Підкомітету з економічних питань і галузевого співробітництва Комітету асоціації між Україною та ЄС, який охоплює "Сільське господарство та розвиток сільських територій, транскордонне і регіональне співробітництво, р. Дунай, рибальство та морську політику".

Ще одним форматом співпраці є Діалог з аграрних питань Україна – ЄС, який відбувається двічі на рік в рамках Меморандуму про взаєморозуміння.

Таблиця 3.1

Основні напрямки співробітництва України та ЄС в аграрній сфері

№	Сфери співробітництва	Очікувані результати
1	Підвищення адміністративного потенціалу на центральному та місцевому рівнях для ефективного планування та реалізації сільськогосподарської політики	Розширення можливостей для компаній та малих і середніх фермерів, розвиток співпраці, обмін знаннями і технологіями
2	Сприяння розвитку сталого сільського господарства, зокрема через органічні методи виробництва та біотехнології.	Адаптація стандартів сільськогосподарської продукції, спрощення доступу на ринок ЄС та третіх країн
3	Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектора, покращення прозорості ринків і інвестиційного клімату	Підвищення якості продукції через екологічні стандарти
4	Обмін кращими практиками в галузі підтримки сільськогосподарської політики	Модернізація державної політики у сфері сільського господарства відповідно до норм ЄС
5	Розробка та реалізація політики якості сільськогосподарської продукції	Поліпшення стандартів та інфраструктури аграрного ринку

Для України життєво важливо залишати торговельні шляхи відкритими, щоб товари могли рухатися в обох напрямках. Загарбницька війна Росії проти України з лютого 2022 року заблокувала цей потік. У травні 2022 року Комісія запустила План дій Solidarity Lanes для встановлення альтернативних логістичних маршрутів залізницею, дорогами та внутрішніми водними шляхами, відомих як Solidarity Lanes [57].

Після блокади українських чорноморських портів «Шляхи Солідарності» створили альтернативні логістичні маршрути використовуючи всі види транспорту, з'єднуючи ЄС з Україною. У травні 2022 року Європейська Комісія висунула відповідний захід плану для доріг солідарності Україна-ЄС, щоб сприяти Україні експорт сільськогосподарської продукції та двостороння торгівля з ЄС сильно постраждали від російсько-загарбницької війни. «Шляхи Солідарності» досягають необхідної пропускну здатності

дозволяють Україні експортувати до третіх країн, навіть у відсутність чорноморського коридору.

Координаційна платформа У травні 2023 року президент Комісії фон дер Ляєн і Президент України Зеленський оголосив про створення координаційна платформа для покращення потоку торгівлі українського зерна та забезпечити повноцінне функціонування «Шляхів Солідарності». Виконавчий віцепрезидент Валдіс Домбровскіс керує цим процесом на політичному рівні. Платформа координує зусилля Комісії, Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія та Словаччина, а також України та Молдови, щоб покращити потік торгівлі між Україною та ЄС, включаючи транзит товарів уздовж коридорів до решти світу [60].

Завдяки ініціативі ЄС "Шляхи Солідарності" з травня 2022 по січень 2024 року Україна експортувала близько 122 мільйонів тонн товарів, серед яких близько 64 мільйонів тонн зерна та олійних культур. В цілому, з початку війни експортовано близько 58% українського зерна, з них 42% через чорноморські порти.

З травня 2022 року «Шляхи Солідарності» дозволили Україні експортувати близько 150 млн тонн товарів, у тому числі близько 75 млн тонн зерна, олійних культур і супутніх товарів. Вони дозволили експортувати близько 54% українського зерна з початку війни. Близько 46% українського зерна було експортовано через порти українського Чорного моря. Шляхи солідарності також дозволили Україні імпортувати близько 58 мільйонів тонн необхідних товарів: від військової та гуманітарної допомоги до палива та інших продуктів. Загальна вартість торгівлі Шляхами солідарності оцінюється приблизно в 170 мільярдів євро, у тому числі приблизно 52,5 мільярда євро для українського експорту (рис. 3.1) [67].

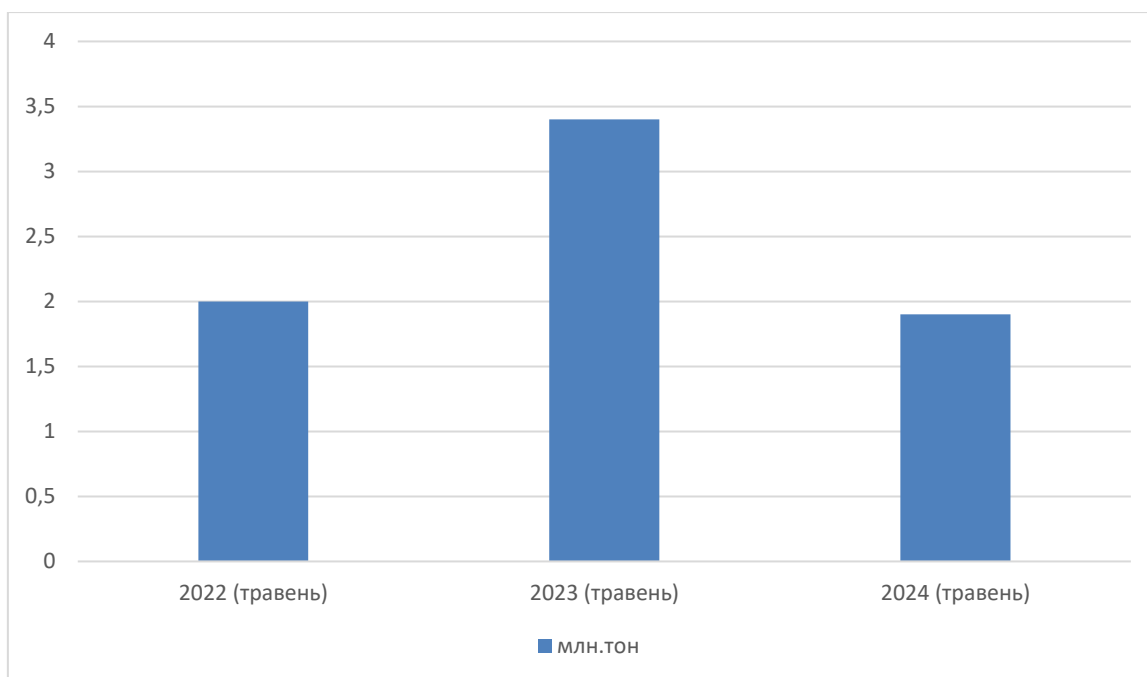

Рис. 3.1. Експорт зерна з України в ЄС, травень 2022-травень 2024, млн.тон

Європейська комісія разом із фінансовими установами-партнерами інвестують у збільшення потужності, ремонт і ліквідність для операторів. Наразі більше 2 мільярдів євро було мобілізовано для Solidarity Lanes, щоб підвищити глобальну продовольчу безпеку та забезпечити економіку України порятунком.

Таблиця 3.2

Ключові розробки

вересень 2023 р	ЄС виділяє 7 мільярдів євро на ключові інфраструктурні проекти, вперше відкриваючи конкурс також для українських та молдовських організацій.
Липень 2023	Росія припиняє Чорноморську зернову ініціативу Нове дослідження щодо залізничного сполучення ЄС з Україною та Молдовою пропонує як перший крок створити сполучення європейської колії від Кракова/Катовіце (Польща) до Львова (Україна), а також від Ясс (Румунія) до Кишинева (Молдова). Червень 2023 250 мільйонів євро інвестовано в проекти 9 Solidarity Lanes для покращення транскордонного сполучення між Україною, Молдовою та ЄС. Асоціація України з програмою ЄС із фінансування інфраструктури – Connecting Europe Facility, що дозволяє Україні подати заявку на фінансування ЄС у транспортній, енергетичній та цифровій сферах – для кращих

	зв'язків між ЄС та Україною. Подібну угоду було підписано між ЄС і Республікою Молдова в травні 2023 року.
січень 2023 р	226 мільйонів євро, виділених у рамках конкурсу військової мобільності, покращує довгострокове сполучення з Україною та Молдовою та зміцнює шляхи солідарності в Польщі, Румунії та Німеччині.
Грудень 2022	Додаткові 240 мільйонів євро інвестовано в проекти військової мобільності, покращення інфраструктури на шляхах солідарності в Німеччині, Польщі та Румунії.
Липень 2022	Пропозиція щодо розширення Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T) до України та Молдови.
червень 2022 р	Нові угоди про автомобільний транспорт між ЄС, Україною та Республікою Молдова дозволяють додаткові автомобільні перевезення. Автоперевізники тепер можуть здійснювати транзит і працювати між територіями один одного, не потребуючи дозволів.

Аналіз таблиці показує, що співпраця між Європейським Союзом та Україною в контексті інфраструктурних проектів набула значної активності, особливо в умовах сучасних викликів. Витрати, спрямовані на розвиток інфраструктури, свідчать про стратегічне прагнення ЄС інтегрувати ці країни в європейську економічну та транспортну мережу.

Виділення 7 мільярдів євро на ключові інфраструктурні проекти, а також 250 мільйонів євро в рамках ініціативи Solidarity Lanes, відображають намагання ЄС зміцнити транспортні зв'язки і підвищити ефективність транзиту між регіонами. Ці фінансові вливання можуть стати основою для створення нових маршрутів, що, в свою чергу, сприятиме економічному зростанню.

Дослідження, ініційовані в липні 2023 року, яке пропонує нові залізничні сполучення між європейськими містами та українськими і молдовськими пунктами, демонструє системний підхід до інтеграції інфраструктурних мереж. Розширення Транс'європейської транспортної мережі до України та Молдови є важливим елементом цього процесу, оскільки надає можливості для покращення логістики та зменшення витрат на транспортування.

Ініціатива також дозволила імпортувати понад 45 мільйонів тонн товарів, включаючи військову і гуманітарну допомогу, паливо та інші важливі

продукти. Загальна вартість торгівлі в рамках "Шляхів солідарності" оцінюється в приблизно 139 мільярдів євро, з яких понад 46 мільярдів євро припадає на експорт, а більше 93 мільярдів євро – на імпорт України.

Співпраця у сфері військової мобільності також підкреслює важливість безпеки в регіоні. Інвестиції, спрямовані на покращення інфраструктури шляхів солідарності, не лише зміцнюють зв'язки між державами, а й посилюють стратегічні позиції України в контексті європейської безпеки.

Отже, зусилля ЄС в інвестуванні та створенні нових транспортних зв'язків не тільки сприяють економічному розвитку України, але й формують нову геополітичну реальність, яка спрощує інтеграцію цих країн у європейський простір. Це може стати важливим кроком у зміцненні стабільності та безпеки в регіоні в умовах глобальних викликів.

3.2. Вплив війни на зовнішню торгівлю в аграрному секторі

Агропромислова сфера є однією з основних складових національної економіки України. До початку повномасштабної війни цей сектор демонстрував щорічне зростання на рівні 5-6%, при цьому сільськогосподарське виробництво складало 10% ВВП, а разом із переробкою продуктів – 16% (за даними Мінекономіки) [6].

Українське сільське господарство займало провідні позиції в світовому виробництві багатьох продуктів харчування, забезпечуючи 6% калорій глобального споживання. Країна була світовим лідером з експорту соняшникової олії (перше місце), а також займала третє і четверте місця у постачанні ріпаку та ячменю відповідно.

Торгівля сільськогосподарською продукцією приносила Україні близько 22 млрд доларів США на рік, що становило 41% загального експорту. Розвиток індустріального агровиробництва в Україні допомагав зменшити вплив різниці в рівні державної підтримки та вартості кредитування в порівнянні з країнами Північної Америки та ЄС, що дозволяло успішно конкурувати на

міжнародних ринках. Максимальне залучення сільськогосподарських земель сприяло завершенню екстенсивного зростання (через розширення земельного фонду) та поступовому переходу до інтенсивного зростання завдяки поліпшенню виробничих технологій, створенню продукції з більшою доданою вартістю, оновленню технічного парку, будівництву сховищ і розвитку переробної промисловості.

Блокування морських портів призвело до різкого зменшення експорту з 6-7 млн тонн на місяць до 1,5 млн тонн, що в свою чергу спричинило падіння внутрішніх цін на аграрну продукцію нижче собівартості навесні. Після укладення зернової угоди ситуація покращилася, але проблеми з логістикою залишаються, а загроза блокування "зернового коридору" не зникла [7].

Згідно з попередніми оцінками Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), прямі втрати аграрного сектора складають близько 6 млрд доларів США. Наразі пошкоджено приблизно 5% сільськогосподарських земель. Втрати доступних посівних площ перевищують 25%, зрошуваних земель — 70%, а ягідників і садів — 25% та 20% відповідно. Вартість виробництва зросла через подорожчання добрив, пального та насіння. Багато земель стали небезпечними для обробки через пошкодження та мінування. Інфраструктура, зокрема аграрна, складська, транспортна, енергетична та переробна, зазнала значних руйнувань.

Внаслідок фізичного знищення аграрних підприємств у зонах бойових дій, FAO прогнозує можливу втрату до 30% поголів'я тварин. Крім того, існують нерозв'язані проблеми, які виникли ще до війни, такі як труднощі з підключенням до інженерних мереж, бар'єри при виході аграрної продукції на зовнішні ринки (зокрема, квоти ЄС), а також незавершена адаптація законодавства у сфері безпеки, ветеринарного та фітосанітарного контролю до європейських норм [10].

За оцінками Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», додаткові економічні втрати агросектору через війну у 2022 році

становлять близько 22 млрд доларів, а зниження доходів у сільському господарстві та суміжних галузях коливається від 10% до 30% [39].

У звіті «Швидка оцінка збитків та потреб», підготовленому урядом України, Європейською комісією та Світовим банком у вересні 2022 року, зазначено, що внаслідок військових дій загальна посівна площа скоротилася на 20% порівняно з 2021 роком, і 15% основних сільськогосподарських фондів вже було пошкоджено протягом перших трьох місяців конфлікту. Очікується, що урожай зернових та олійних культур у 2022 році зменшиться на 40% в річному обчисленні [22].

За даними Київської школи економіки (2023), на початку II кварталу 2023 р. Прямі збитки сільського господарства внаслідок війни становили 8,7 млрд. дол. Найбільших збитків зазнали агробізнеси внаслідок руйнування сільськогосподарської техніки, руйнування зерносховищ, розкрадання, вивезення за межі України, або знищення готової продукції. Загалом, як внаслідок збройної агресії Росії понад 110 тис. одиниць сільгосптехніки знищено, у тому числі основної ґрунтообробної техніки (трактори, сівалки, борони) на суму понад 4,5 млрд дол. Багаторічні насадження (плодово-ягідні культури – на загальну суму 490 млн дол. США), вхідні ресурси та сільськогосподарські тварини також зазнали значної шкоди, зафіксовано значні втрати людей. [65].

Згідно з дослідженням Київської школи економіки (КШЕ) «Огляд збитків та втрат в АПК», прямі втрати аграрного сектору на листопад 2022 року оцінюються в 6,6 млрд доларів США, а непрямі збитки складають 34,25 млрд доларів США, переважно через зниження внутрішніх цін унаслідок порушення експорту (3,1 млрд доларів США), втрати озимих у 2023 році (3,0 млрд доларів США) та зниження виробництва рослинництва у 2022 році (4,7 млрд доларів США) [27].

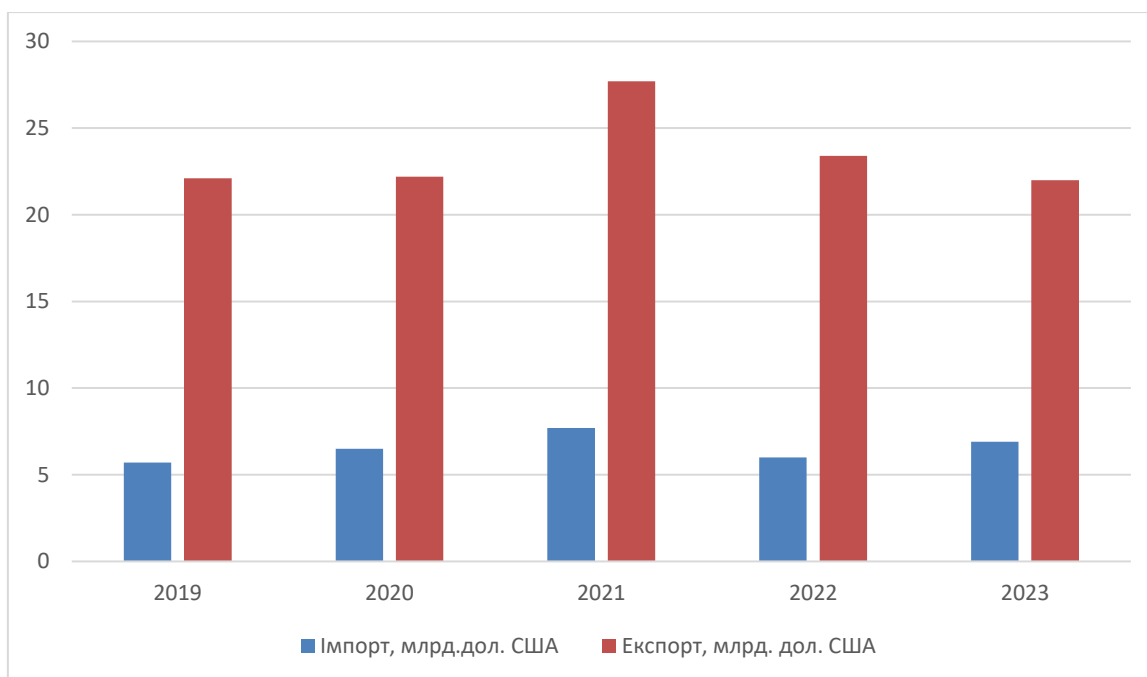
Враховуючи загальні втрати в сільському господарстві, занепад економіки та торгівлі під час повномасштабних військових дій вторгнення Росії Україна не втратила зовнішньої торгівлі потенціал, а також збільшила

показники експорту та імпорту. Такого результату було досягнуто в основному за рахунок тимчасової лібералізації торгівлі та вимушеної зміни інституційних «правил гри» на ринку.

Щоб максимально підтримати сільгоспвиробників, уряд тимчасово призупинив низку ввізних мит, у перші місяці війни введено обмеження на критичний імпорт, спрощена процедура реєстрації імпорту сільгосптехніки, розширено програми кредитування та грантової підтримки сільгоспвиробників. Експортний потенціал держави та міжнародна підприємницька діяльність українських експортерів були посилені запуском ЄС логістичного маршруту «солідарності», розвиток митної інфраструктури та тимчасові заходи щодо скасування антидемпінгових мит та тарифні квоти на українську продукцію та товари.

За останнє десятиліття економіка України стабілізувала темпи зростання в результаті системних реформ та оптимізація його галузевої структури, а також неухильне дотримання курсу на інтеграцію в європейський економічний простір. У результаті консолідованих зусиль держави щодо просування економічних інтересів у міжнародне співтовариство, Україна поступово нарощувала свій експортний потенціал, зміцнюючи його положення на світовому ринку товарів і послуг. Визначальною статтею експорту країни стала сільськогосподарська продукція з часткою близько 40%.

Стійкий попит на продовольчі товари забезпечив аграрний сектор, вдалося зберегти експорт навіть під час кризи (у 2021 році вартість експорту перевищила докризовий рівень після пандемії COVID-19 більш ніж на 25%). Вирішальним чинником стала російсько-українська війна. Руйнування виробничих потужностей та порушення матеріально-технічних шляхів збуту продукції та постачання добрив і насіння призвело до різкого скорочення в експорту (рис. 3.2) [7].

3.2. Динаміка вартісного обсягу українського експорту 2019-2023 рр., МЛН ДОЛ

Аналіз динаміки обсягів експорту сільськогосподарської продукції з України (рис. 3.2) дозволяє зробити висновок про високу адаптивність вітчизняного аграрного сектору до змінних умов внутрішнього і зовнішнього середовища. Про це свідчить порівняно швидке відновлення виробництва та збільшення експорту після кризи, що виникла після анексії Криму та початку воєнних дій на сході країни. Під час пандемії COVID-19 аграрний сектор виявився також стійким до впливу обмежень ділової активності, про що свідчить незначне зростання обсягів експорту у 2020 р. та істотне нарощення експорту у 2021 р. Проте, аграрний сектор виявився менш стійким до загроз воєнного стану і обсяги експорту зменшилися у 2022-2023 рр..

Для детального аналізу динаміки аграрного експорту України використаємо абсолютні та відносні показники. Наші розрахунки показали, що найбільший абсолютний приріст експорту аграрної продукції стався у 2021 році, коли обсяги експорту зросли на 5,5 млрд доларів США в порівнянні з попереднім роком та на 13 млрд доларів США відносно 2015 року, який ми обрали за базовий період (табл. 3.3) [7].

Важливо зазначити, що незважаючи на щорічне зниження обсягів аграрного експорту під час повномасштабної війни у 2022 і 2023 роках (зменшення на 4,3 млрд доларів США та 1,4 млрд доларів США відповідно), цей показник все ж зростав у порівнянні з базовим періодом — на 8,7 млрд доларів США у 2022 році та на 7,3 млрд доларів США у 2023 році.

Таблиця 3.3

Результати аналізу динаміки аграрного експорту України у 2019-2023

рр.

Роки	Експорт, млрд.дол. США	Абсолютне зростання відносно попереднього року, млрд. дол. США	Абсолютне зростання відносно базового року, млрд. дол. США	Відсоткова зміна показника, % до попереднього року	Відсоткова зміна показника, % до базового року	Відносний темп зростання показника, % до попереднього року	Відносний темп зростання показника, % до базового року
2019	22,1	3,3	7,4	117,6	150,3	17,6	50,3
2020	22,2	0,1	7,5	100,5	151,0	0,5	51,0
2021	27,7	5,5	13	124,8	188,4	24,8	88,4
2022	23,4	-4,3	8,7	84,5	159,2	-15,5	59,2
2023	22	-1,4	7,3	94,0	149,7	-0,6	49,7

Найвищий відсоток зростання аграрного експорту України було зафіксовано у 2021 році, коли він склав 124,8% порівняно з попереднім роком та 188,4% відносно базового періоду. Найзначніше зниження аграрного експорту спостерігалось у 2015 та 2022 роках, зменшившись відповідно на 15,0% і 15,5% у порівнянні з попередніми роками. Незважаючи на скорочення обсягів експорту аграрної продукції у 2022 і 2023 роках (на 15,5% та 6,0%), у довгостроковій перспективі спостерігалось зростання у порівнянні з 2015 роком — на 59,2% у 2022 році та 49,7% у 2023 році [7].

Кризові явища в економіці та введення воєнного стану також вплинули на динаміку імпорту аграрної продукції. Хоча Україна в основному задовольняє споживчий попит на продовольство завдяки власному виробництву, аграрний імпорт залишається важливим, оскільки забезпечує

надходження продуктів, які в країні або не виготовляються, або виробляються в недостатніх обсягах. На відміну від експорту, імпорт аграрної продукції показував суттєве абсолютне зниження у 2019 році, а у 2022 році його скорочення було менш значним (табл. 3.4). Найбільший абсолютний приріст аграрного імпорту спостерігався у 2023 році, коли він збільшився на 3,2 млрд доларів США.

Таблиця 3.4

Результати аналізу динаміки аграрного імпорту України у 2019-2023

рр.

Роки	Імпорт, млрд.дол. США	Абсолютне зростання відносно попереднього року, млрд. дол. США	Абсолютне зростання відносно базового року, млрд. дол. США	Відсоткова зміна показника, % до попереднього року	Відсоткова зміна показника, % до базового року	Відносний темп зростання показника, % до попереднього року	Відносний темп зростання показника, % до базового року
2019	5,7	0,2	2	103,6	154,1	17,0	48,6
2020	6,5	0,8	2,8	114,0	175,7	14,0	75,7
2021	7,7	1,2	4	118,5	208,1	18,5	108,1
2022	6	-1,7	2,3	77,9	162,2	-22,1	62,2
2023	6,9	0,9	3,2	115,0	186,5	15,0	86,5

При цьому звернемо увагу, що у 2023 р. імпорт агропродовольства збільшився на 15% відносно попереднього року.

Зокрема, дефіцит на ринку пшениці був компенсовано випуском і продажем запасів з Індії і Китай. У відповідь на загрозу продовольчій безпеці, Аргентина, Бразилія, США значно збільшили посіви кукурудзи. Проблема вирішено брак окремих видів продукції країнами з високим рівнем розвитку шляхом пошуку альтернативних джерел постачання. При цьому час, слаборозвинені країни були більш вразливими через відсутність власних резервів та альтернативи регіональні постачальники.

Найбільш гостро проблема постала в країни, які були основними імпортерами українського зерна – Ліван, Молдова, Катар, Пакистан, Єгипет та

ін Туреччина. Основним показником еластичності глобального сільськогосподарського ринку до коливань експорту з України була ціна. Найбільший приріст зокрема, дефіцит на ринку пшениці було компенсовано випуском і продажем запасів з Індії і Китаю. У відповідь на загрозу продовольчій безпеці, Аргентина, Бразилія, США значно збільшили посіви кукурудзи.

Проблему браку окремих видів продукції країнами з високим рівнем розвитку вирішено шляхом пошуку альтернативних джерел постачання. При цьому, слаборозвинені країни були більш вразливими через відсутність власних резервів та альтернативи регіональних постачальників.

Найбільше подорожчання продуктів харчування зафіксовано з лютого по червень 2022 року, коли вона досягла максимуму 59% (рис. 4). Це було обумовлено найвищим рівнем невизначеності про тривалість і наслідки російсько-української війни. Термін дії значної кількості контрактів закінчився або було призупинені через форс-мажорні обставини. На думку аналітиків, це був найбільший стрибок ціни на сільськогосподарську продукцію з 1974 та 2008 рр. [8].

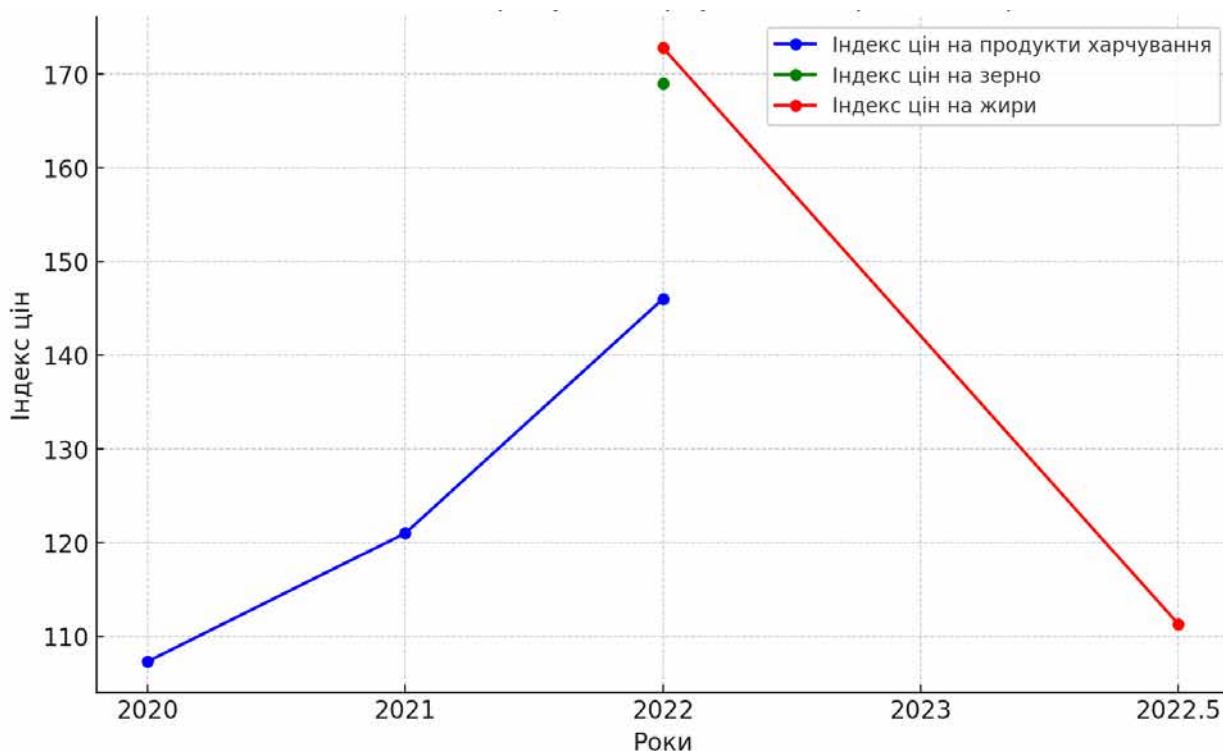

Рис. 3.3. Динаміка індексів цін на продукти харчування, зерно та жири за 2020-2023 рр.

Висока амплітуда зростання цін зумовлена волатильністю світового аграрного ринку, який ще не оговтався від кризи 2019 року, викликані COVID-19 пандемією.

Для порівняння, наприкінці 2020 року сукупний індекс цін на продукти харчування досяг 107,3; у 2021 році індекс коливався в межах 115-127; у 2022 році вона була в межах 133- 159 (Світовий банк, 2022) [71].

Зросли ціни на всі товари, Україна та Російська Федерація грають а значну роль у їх постачанні. Однак ціни на рослинні жири стабілізуються швидше, ніж зернові. Зокрема, у березні 2022 року індекс цін на жири досяг 172,8, із тенденцією до зниження з липня 2022 року, коли індекс зупинився на позначці 111,3. Водночас агрегатний індекс цін на зерно не опускався нижче 133 у 2022-2023 роках, досягнувши піку в 169 у травні 2022 року.

Ці тенденції зумовлені тим, що дефіцит в світовий ринок соняшникової олії швидко компенсувався іншими видами рослинних жирів, таких як пальмовий, соєвий, та інші масла. Водночас високий і стабільний попит на

зерно на світовому ринку не може бути замінено іншими товарами-замінниками.

Висока волатильність світових цін на зерно є результатом ряду факторів:

1. Дефіцит добрив і зростання цін (на Російську Федерацію та Білорусь припадало близько 30% світового експорту добрив). Хоча російське добриво на експорт не підпадає під санкції Заходу, поставки були скорочені через збої в логістиці, страхуванні та банківській справі. Перевізники, страховики, фінанси установи підняли ціни на свої послуги. Іншим фактором стало введення Китаєм обмежень на експорт добрив для стабілізації ціни на внутрішньому ринку. У сукупності це призвело до різких коливань цін на корисні копалини.

Зростання цін на мінеральні добрива почалося в середині 2021 року, пік досяг у квітні 2022 (світовий індекс цін становив 293,7). У період з жовтня 2021 року по листопад 2022 року індексу цін не падав нижче 200 (Світовий банк, 2022) [70].

2. Зниження врожайності зернових через зменшення використання добрив фермерами в ЄС та погіршення погодних умов в Аргентині, Бразилії та США.

3. Зростання цін на енергоносії, що призвело до зростання витрат на виробництво добрив і підвищення цін на всі частини харчового ланцюжка вартості, включаючи зберігання, переробку, доставку, продаж.

4. Різке збільшення кількості ф'ючерсних операцій на ринках сільськогосподарської продукції, які є за своєю суттю спекулятивний. Це стало результатом тривалої невизначеності щодо результату та тривалості російсько-української війни стимулювало піднесення в ціни на сільськогосподарську продукцію.

У лютому 2022 року зернові ціни ф'ючерсів на Чиказькій товарній біржі зросли на 50%. Частка некомерційних трейдерів (спекулянтів), які займають довгі позиції по твердій пшениці та кукурудзі зросла до 50% на початку 2022 року (конференція ООН з торгівлі та розвитку, 2022 рік). Загалом, Ф'ючерсні

та форвардні контракти є класичними біржовими інструменти, що позитивно впливають на товарну ліквідність. Однак надмірне використання довгострокових інструментів призводить до викривлення цінової ситуації. Щоб мінімізувати цей ефект, деякі країни, включаючи ЄС, запровадили контроль над фінансовими спекуляціями в товарних ф'ючерсних контрактах після фінансової кризи 2008 року. Проте таких заходів державного регулювання не практикувалося з тих пір.

Щоб компенсувати нестачу їжі і уникнути різких коливань цін, у 2022 р. деякі країни ЄС почали вводити обмеження на експорт та імпорт сільськогосподарської продукції та збільшення регіонального імпорту, що мало короточасний вплив на національний ринок але збільшило вплив на світові коливання цін.

У цих умовах ефективним методом диверсифікації цінових ризиків для країн є створення запасів сільськогосподарської сировини та збільшення посівів широкого асортименту культур, що забезпечить тривалий термін стабільності ринку. Агресивна інтервенція та збройні дії Росії на території України, виходячи з логіки руйнівного впливу війни не обмежувалося національною економікою, а й викликало потрясіння на світовому продовольчому ринку та оновило світові індекси цін на продукти харчування (Food Agriculture Organisation, 2023).

Ситуація з продовольчою безпекою у світі також значно погіршилася: за даними міжнародних організацій, кількість людей, які страждають від голоду протягом війни зросла до 349 млн осіб (пор ~200 мільйонів людей, зафіксованих під час COVID-19) (Міжнародний валютний фонд, 2023).

Причиною цього є не тільки скорочення експорту продовольства з України, а й увесь спектр факторів, які логічно впливають із зростання ролі Чорного моря регіону в забезпеченні глобальної продовольчої безпеки, з одного боку, і зміни правил ринку під тиском санкцій, з іншого боку (Glauber & Debucquet, 2023).

Це включає обмеження на постачання не тільки російських агропродовольчих товарів, а також енергоносії, добрива з Білорусі тощо, що комплексно впливає на виробництво та доступність продуктів харчування. Незважаючи на те, що Україна була серед лідерів у світовому ринку зерна в довоєнний період (10,9 млрд дол. США при збільшенні вартості цієї статті експорту на 7,2% у 2015-2020 рр.) та олійних культур (9,3 млрд дол. США у 2020 р., що на 9,1% більше, ніж у 2015 році (ResourceTrade.Earth, 2023), скорочення його експортних можливостей вплинуло на доступність ширшого асортименту продуктів харчування.

Вторгнення Росії спровокувало найбільші жертви в історії незалежності України, тимчасова окупація територій та обмеження на сільське господарство, руйнування інфраструктури, занепад у ВВП і товарообігу (понад 30%), який сповільнився економічний розвиток. Загальні збитки аграрного сектора економіки склали 40 млрд дол. Україна зазнала чималих втрат через тимчасова окупація територій і бойові дії на землях сільськогосподарського призначення; понад 2600 сільськогосподарських підприємств зазнали критичних втрат під час військового вторгнення в с Росії, де посівні площі зменшилися на 1,9 млн га. Експортовано понад 500 тис. т зерна України до Росії, а через обстріли загинуло понад 20% худоби та птиці.

Агробізнеси змушені будувати адаптивну систему функціонування, яка допоможе пом'якшити детермінанти критичного рівня вразливості. Це включатиме необхідність розмінування земель сільськогосподарського призначення; відновити зруйновану складську інфраструктура; налагодити логістику імпорту насіння, кормів, добрив, ветеринарної продукції; збільшення експортного потенціалу сільськогосподарської продукції та забезпечення продовольством населення прифронтових районів і зон бойових дій.

Відродження Україною аграрного сектору у післявоєнний період має бути спрямоване на впровадження високоефективної експортної політики для підтримки торговельного балансу та сприяння розвитку макроекономічної

стабільність країни. Аграрний ринок виявився більш стійким до коливань зовнішніх факторів, ніж інші сектори світового ринку. Проявляється його стійкість у здатності швидше відновлюватися (у 2022 році глобально збільшився експорт пшениці, кукурудзи, соняшникової олії в середньому на 20% порівняно з 2021 роком). Індикатор еластичності – ціна, амплітуда якої змінюється по товарних позиціях і більша для зернових (зведений індекс цін на зернові культури у 2022-2023 рр. склав нижче 133) порівняно з насінням олійних культур (у 2022 р індекс цін на рослинні жири становив 111,3).

Розв'язування проблеми підтримки рівноваги в агропродовольчій сфері ринку вимагає консолідації зусиль міжнародної спільноти з домінуванням глобальних соціальних пріоритетів, як впровадження країнами протекціоністської політики, що забезпечує короткостроковий локальний вплив на національний рівень, але посилює вплив на волатильність світових цін. Побудова стійкої глобальної системи продовольчої безпеки в неспокійні часи є ключовим завданням для забезпечення сталого розвитку, антитенденції якого нарастаючий голод і бідність, а також екологічний слід військових дій.

Світовий рівень голоду в 2023 році істотно не змінився (значення індексу становило 18,1), але частка людей, що недоїдають насправді збільшилася з 7,5% у 2017 році до 9,2% у 2022 році, досягнувши приблизно 735 млн. Тривалість російської агресії зумовлює хаотичність світової реакції на її наслідки та шляхи її вирішення. З одного боку, вони проявляються в нескоординованих спробах до регулювання експорту за допомогою торгових обмежень або спекулятивних заходів. З іншого боку, країни, які відчували обмеження в доступі до їжі або ресурсів для сільськогосподарського виробництва намагаються зменшити потенційні ризики або привернути увагу світу для вирішення передумови продовольчої кризи [26].

Війна й далі має вплив на глобальну продовольчу безпеку. Непередбачуваність термінів і результату завершення збройного конфлікту в Україні робить важливим продовження досліджень у цій сфері. Пріоритет потрібно надати розробкам, орієнтованим на оцінку збитку економічного (в

тому числі експортного) потенціалу країни і аргументуючи можливість його відновлення, знаходження шляхів відновлення позицій на міжнародному ринку товарообігу, а також розвиток багатовимірних і багатосторонніх зусиль для побудови сталої продовольчої системи.

3.3. Перспективи співробітництва України та ЄС в аграрній сфері у зв'язку з отриманням Україною статусу країни-кандидата на членство в ЄС

Після 24 лютого 2022 року процеси євроінтеграції в Україні набули нового значення та динаміки. Це призвело до надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі 23 червня 2022 року. Відтепер Україні слід зосередити зусилля на активному приведенні у відповідність усіх аспектів політики та законодавства до стандартів і норм ЄС.

Аграрна політика та національне законодавство, що регулюють сільськогосподарську діяльність і виробництво продуктів харчування, займають провідне місце в цьому процесі. Це пояснюється тим, що аграрний сектор є основною галуззю економіки України, забезпечуючи значну частку експортних надходжень і граючи важливу роль у продовольчій безпеці багатьох країн. Крім того, спільна аграрна політика (САП) була визначена на етапі заснування ЄС і продовжує залишатися одним із фундаментальних елементів європейського ринку.

Отже, успіх євроінтеграційного курсу України та досягнення членства в ЄС значною мірою залежать від швидкості та якості гармонізації аграрних політик, а також приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів.

Ситуація в Україні в контексті євроінтеграції залишається складною і нестабільною. Існує значний розрив не лише в змісті аграрної політики, а й у культурі стратегічного планування. Державний апарат не володіє необхідними знаннями та навичками для ефективного формування і реалізації політики.

В аграрному секторі існують сумніви щодо доцільності наближення національної аграрної політики до спільної аграрної політики ЄС. Це пов'язано з особливостями українського аграрного ландшафту, де влада та інформаційні ресурси переважно зосереджені в руках великого бізнесу, незважаючи на зростання числа малих фермерів. Окрім того, представники потужного прошарку традиційних господарств, які обробляють тисячі гектарів, також проявляють обережність.

Це обережне ставлення зумовлене недостатнім розумінням українською аграрною спільнотою процесів формування та реалізації секторальних політик в ЄС, а також європейських підходів до підтримки аграрного сектору в умовах кардинальних змін.

Оновлена спільна аграрна політика ЄС відкриває нові можливості для країн-членів, і Україні важливо детально ознайомитися з її вимогами та можливостями. Національна аграрна політика повинна формуватися в рамках САП, з максимальною орієнтацією на європейські стандарти.

В комюніке Європейського Союзу, що стало основою для суттєвого оновлення Спільної аграрної політики (САП), зазначено, що аграрний сектор ЄС є одним із провідних світових виробників продовольства. Він охоплює 48% земель ЄС, забезпечує роботою 55% населення та залишається найбільш інтегрованим ринком продовольчих товарів у світі. Враховуючи важливість цього сектору, основні принципи САП, спрямовані на безперервний розвиток сільського господарства і ланцюгів доданої вартості, були закладені ще в договорі про створення ЄС. Однак аграрний сектор залишається вразливим до природних катастроф, змін клімату, коливань цін, атак шкідників і хвороб, що чинить додатковий тиск на екологію [68].

Станом на 2017 рік, пряму фінансову допомогу отримували 7 мільйонів господарств, які обробляли 90% сільськогосподарських земель. Ця допомога становила в середньому 46% доходів фермерів, а в деяких випадках перевищувала цей показник, забезпечуючи стабільність їхнього прибутку. Протягом 2014-2020 років фінансова допомога стала більше орієнтованою на

інновації, управління ризиками, захист довкілля та боротьбу зі змінами клімату, а також розвиток сільських територій. Однак ці зусилля потрібно продовжувати, модернізуючи та спрощуючи механізми управління фінансовою підтримкою.

Формування нової САП базувалося на опитуванні громадської думки, яке показало, що 64% фермерів вважають необхідним збільшити стимулювання заходів із захисту довкілля та боротьби зі змінами клімату (92% підтримки серед населення загалом), 79% фермерів і 53% громадян висловилися за підтримку доходів через прямі платежі, а 96% громадян вважають, що позиція первинного виробництва у ланцюгах доданої вартості має бути посилена. Крім того, 81% опитаних підтримали реструктуризацію та інновації в аграрному секторі. САП дедалі більше інтегрується в контекст регіонального розвитку та повинна відповідати цілям сталого розвитку ООН і Паризькій кліматичній угоді [68].

Впровадження оновленої Спільної аграрної політики (САП) має сприяти поширенню знань, впровадженню інновацій та цифрових технологій, забезпеченню безпечності харчових продуктів, підтримці молодих фермерів, розвитку сільських територій, захисту навколишнього середовища, уповільненню змін клімату та підвищенню стійкості аграрного сектору, а також гарантуванню справедливих доходів для фермерів. Передбачається продовження дії та посилення вже існуючих інструментів, таких як Європейське інноваційне партнерство з продуктивності та сталого розвитку сільського господарства (EIP-AGRI), Європейське інноваційне партнерство з управління водними ресурсами, Система знань та інновацій в аграрному секторі (AKIS), дорадчі служби для фермерів, а також організації виробників, їх асоціації та кооперативи.

Особлива увага приділяється необхідності подолання інвестиційного розриву в аграрному секторі через створення нових фінансових інструментів і використання вже існуючих, таких як Європейський фонд стратегічних

інвестицій (EFSI), Європейські структурні та інвестиційні фонди (ESIF), а також ресурси Європейського інвестиційного банку (EIB).

Одним із найважливіших завдань переговорів щодо вступу України до Європейського Союзу є розробка компромісної моделі співпраці, яка враховуватиме переваги як українського, так і європейського агросекторів. Структура та організація сільськогосподарського виробництва в Україні суттєво відрізняються від європейських, що неодноразово призводило до непорозумінь з рядом європейських сусідів щодо експорту та транзиту української агропродукції.

Аналіз нормативно-правових актів, які регулюють якість сільськогосподарської продукції в Україні, свідчить про значний прогрес у їх імплементації в рамках виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Водночас, значна частина роботи залишається невиконаною, особливо у сферах, які стосуються регулювання аграрного виробництва та конкуренції на внутрішньому і спільному аграрному ринку.

Європейська комісія вважає, що Україні ще належить удосконалити своє законодавство для забезпечення належного захисту дрібних сільськогосподарських виробників від недобросовісних торговельних практик. Також необхідно більш чітко визначити роль України в контексті майбутнього Спільної аграрної політики (САП) ЄС, особливо у питаннях фінансової підтримки та розробки національних планів у рамках цієї ініціативи [72].

Ключовими питаннями залишаються регулювання конкуренції на аграрних ринках, а також правила, які стосуються прямих виплат фермерам, фінансування, управління та моніторингу основних фондів, що підтримують сільськогосподарське виробництво. Окрім того, законодавча база потребує вдосконалення в частині регулювання виробництва та обігу генетично модифікованої продукції, а також використання пестицидів та засобів захисту рослин, що залишається важливою складовою безпечною та ефективною аграрного виробництва.

У той час як українська сторона поступово адаптує національне законодавство до норм Європейського Союзу, європейські експерти оцінюють різні сценарії інтеграції України до ЄС. Вони не виключають можливості, що приєднання України суттєво вплине на реформу Спільної аграрної політики (САП) у майбутніх політичних циклах.

Засадничими елементами САП є три основні системи, які відіграють ключову роль у її функціонуванні, але залишаються недостатньо висвітленими у вітчизняних дискусіях:

Integrated Administration and Control System (IACS) – система управління та контролю, яка забезпечує розподіл прямих виплат фермерам у рамках першого компонента САП;

Land Parcel Identification System (LPIS) – цифрова картографічна система для ідентифікації та розмежування сільськогосподарських земель;

Farm Sustainability Data Network (FSDN), раніше відома як Farm Accountancy Data Network (FADN), – мережа, створена для збору та аналізу економічних та фінансових показників фермерських господарств у країнах-членах ЄС.

Згідно з даними Держстату, минулого року 58,9% сільськогосподарських підприємств в Україні мали площу до 100 га. Для порівняння, у Європейському Союзі цей показник значно вищий — 96,2%. Ця різниця пояснюється історичною відмінністю у структурі аграрного виробництва між Україною та країнами ЄС, що є динамічним процесом і змінюється з часом. Важливо зазначити, що станом на 2020 рік 93% фермерських господарств у ЄС були сімейними фермами, де більше половини робочої сили складають члени родини. Така статистика спростовує поширений міф, зокрема серед польських фермерів, про домінування агрохолдингів в Україні. Структура аграрних підприємств в Україні значно варіюється залежно від підсектору агропромислового комплексу (рис. 3.4-3.5).

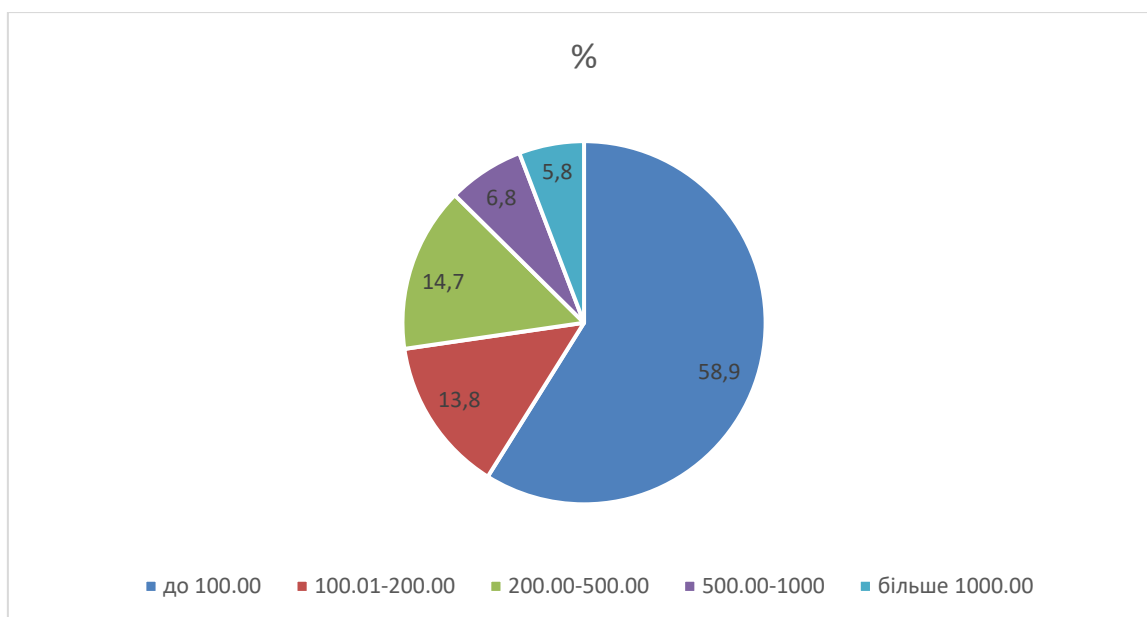

Рис. 3.4. Сільськогосподарські підприємства за розміром (га) в Україні, 2023

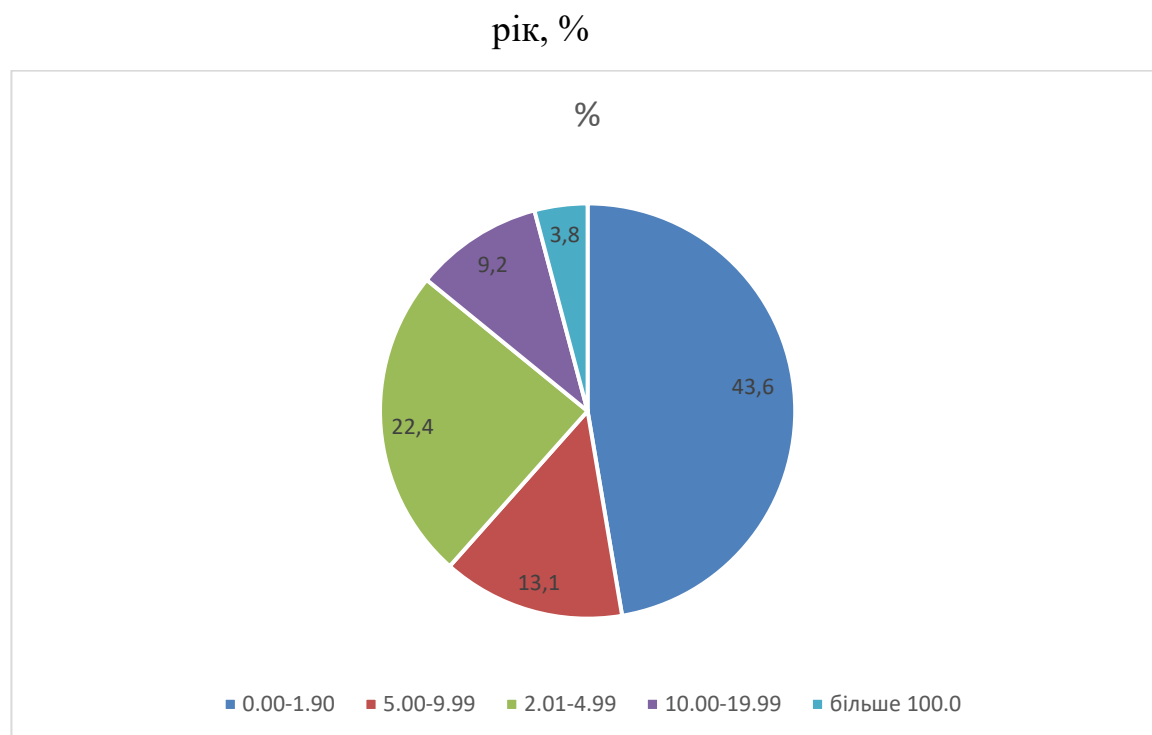

Рис. 3.5. Сільськогосподарські підприємства за розміром (га) в ЄС, 2023

Польські фермери, середній розмір господарств яких становить близько 2 га, переживають через конкуренцію з українськими виробниками у процесі інтеграції України до ЄС. Незважаючи на двадцятирічний досвід членства Польщі в ЄС, значна частина польських господарств залишається мало

інтегрованою у внутрішній та європейський ринки через їх надмірну роздрібненість. Це викликає занепокоєння серед дрібних європейських фермерів та галузей, що залежать від фінансової підтримки ЄС, адже конкуренція з боку українських виробників зростає. Зокрема, українські товари, такі як зерно, ягоди, птиця та яйця, активно надходять на ринки ЄС, викликаючи занепокоєння щодо посилення тиску на європейське виробництво.

Україна вже зробила перші кроки у цьому напрямку, зокрема, через впровадження Державного аграрного реєстру (ДАР) у 2022 році. Проте, порівнюючи з європейськими аналогами, очевидно, що залишається значний обсяг роботи, який потребує невідкладного виконання. Зокрема, необхідно підготувати систему платіжних агентств та бухгалтерського обліку відповідно до стандартів ЄС. Важливим аспектом є також узгодження національної стратегії розвитку агропромислового комплексу з політиками ЄС. Однак формальне наближення законодавства до норм ЄС є лише частиною процесу, оскільки аграрна політика ЄС перебуває в постійному розвитку. Набагато важливішою є готовність України до впровадження принципів аграрної політики ЄС, що передбачають сталий розвиток, наявність стратегічних рамок, заходи підтримки конкурентоспроможності, захисту довкілля та підвищення якості життя в сільській місцевості.

Отже, аналіз структури двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС підтверджує, що продукція рослинництва займає домінуючу позицію у вітчизняному експорті до країн Євросоюзу, що є очевидним відображенням специфіки українського аграрного сектора.

У ЄС існують усталені «правила гри» в аграрному секторі, закріплені в спільній аграрній політиці. Особливістю європейського виробництва є те, що воно здебільшого базується на дрібнотоварному фермерстві. В Україні ж аграрний сектор має свою специфіку: малі виробники складають близько 10% від загальної продукції, середній сегмент — близько 65%, а великий — приблизно 25%.

При цьому український агросектор демонструє значну ефективність, стійкість і витривалість, навіть у складних умовах війни. Тому важливим завданням у переговорах є пошук нової компромісної моделі співпраці. Просте «перекроювання» українського аграрного сектора відповідно до стандартів ЄС не є ані можливим, ані необхідним.

Якщо існуюча модель працює ефективно, її потрібно використовувати максимально. Тому обговорення зосередиться на механізмах, які дозволять інтегрувати сильні сторони українського агросектора з історично сформованими принципами ЄС, що дозволить рухатися вперед разом і доповнювати один одного в новій моделі.

На думку Мінагрополітики, таке поєднання зміцнить конкурентні позиції як України, так і Європи на світовому ринку. «Ми маємо координувати зусилля, планувати логістику та експорт так, щоб конкурувати на глобальних продовольчих ринках як єдина європейська родина. Для цього важливо не суперечити одне одному, а співпрацювати, аналізувати вигоди та усвідомлювати, звідки мають надходити вантажі — з Марселя, Амстердама чи Одеси, щоб бути більш конкурентоспроможними на ринках Близького Сходу, Північної Африки та Південно-Східної Азії» [21].

Цього можна досягти через спільну розробку довгострокових планів з європейськими партнерами, а також шляхом розподілу відповідальностей і спеціалізації.

Відомо, що однією з найбільш складних частин переговорів про вступ України до ЄС є домовленості в аграрному секторі. Приблизно 40% стандартів і норм, які Україні потрібно буде узгодити з європейським законодавством, що стосуються сільського господарства та продуктів.

Висновки до розділу 3

Співпраця у сфері військової мобільності також підкреслює важливість безпеки в регіоні. Інвестиції в поліпшення інфраструктури транспортних

шляхів солідарності зміцнюють не лише взаємозв'язки між країнами, але й укріплюють стратегічні позиції України в контексті європейської безпеки.

Отже, інвестиції ЄС у розвиток нових транспортних маршрутів не лише стимулюють економічний розвиток України, але й формують нову геополітичну реальність, яка полегшує інтеграцію цих країн у європейський простір. Це важливий крок у зміцненні стабільності та безпеки в регіоні, особливо в умовах глобальних викликів.

Для вирішення проблеми підтримки стабільності на агропродовольчому ринку необхідно консолідувати зусилля міжнародної спільноти, орієнтуючись на глобальні соціальні пріоритети. Протекціоністська політика, яку впроваджують деякі країни, може мати короткостроковий локальний ефект на національні ринки, але одночасно посилює волатильність світових цін. В умовах глобальних потрясінь побудова стійкої системи продовольчої безпеки є критично важливою для сталого розвитку, запобігання зростанню голоду і бідності, а також для мінімізації екологічного впливу військових дій.

Аграрна політика та національне законодавство, що регулюють сільське господарство та продовольче виробництво, відіграють ключову роль у цьому процесі. Це зумовлено тим, що аграрний сектор є однією з основних галузей економіки України, забезпечуючи значну частку експортних доходів і відіграючи важливу роль у продовольчій безпеці багатьох країн. Крім того, Спільна аграрна політика (САП), започаткована на ранніх етапах існування ЄС, залишається одним із основних елементів європейського ринку.

Таким чином, успіх євроінтеграційного курсу України та її вступу до ЄС значною мірою залежить від ефективності гармонізації аграрних політик та приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів.

ВИСНОВКИ

Отже, можна зробити наступні висновки:

1. Аграрна (сільська) система формується та розвивається у широкій суспільній середовищі, з якою вона пов'язана множинністю виробничих, економічних, соціальних, соціально-культурних та інших суспільних зв'язків. Завдяки цим зв'язкам аграрна система, з одного боку, реалізує свій потенціал та свої виробничогосподарські та соціальні функції щодо забезпечення всього суспільства необхідними продуктами та послугами. З іншого боку, створюється сукупність виробничо-технічних, соціально-економічних та інших зовнішніх умов та передумов, потрібних для відтворення та життєдіяльності самої сільської системи та забезпечення життєдіяльності пов'язаних з нею людей.

2. Сучасна аграрна політика Європейського Союзу представляє складну систему, оскільки зв'язок між компенсаційними виплатами та скороченням посівних площ вимагає жорсткого адміністративного контролю, який не завжди зрозумілий для багатьох фермерів. Наприклад, досвід Сполучених Штатів Америки свідчить про те, що розробка ефективних систем управління програмами скорочення посівних площ потребує часу, тоді як для країн ЄС, особливо з великою кількістю малих ферм, це завдання стає ще складнішим. Однак Європейська аграрна політика (ЄАП) має значні переваги, оскільки об'єднала різні національні політичні стратегії і створила спільний ринок сільськогосподарської продукції.

Для України досвід Європейського Союзу є не лише уроками, але й дилемами. У процесі переходу до ринкової економіки сільське господарство України має вирішальне значення у стабільному забезпеченні населення якісними продуктами харчування. Цінова політика ЄАП є актуальною і для України, оскільки спрямована на підвищення продуктивності та забезпечення високого рівня життя сільського населення.

3. Головним пріоритетом державної аграрної політики має бути концепція сталого розвитку сільських територій. Це передбачає комплексний розвиток економічної, соціальної та екологічної сфер села, що повинні взаємодіяти між собою для забезпечення сталого використання природних ресурсів і задоволення потреб поточного та майбутніх поколінь.

Нормативно-правове забезпечення співробітництва між Україною та Європейським Союзом в аграрній сфері відіграє важливу роль у розвитку взаємовідносин між сторонами. Ця співпраця має велике значення як для України, так і для ЄС, і може сприяти сталому розвитку аграрного сектору та зміцненню економічних зв'язків між країнами.

4. В рамках виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, спрямованої на відповідність європейським цінностям у створенні нової системи управління аграрним та сільським розвитком, вітчизняна аграрна політика може зазнати переорієнтації на стратегічні суспільні цілі з чітко визначеними пріоритетами, ефективними механізмами реалізації та надійними джерелами фінансування. Проте цей процес ускладнений тим, що в нашій країні аграрна політика завжди не узгоджувалась із селянською тактикою виживання.

Імплементация міжнародних норм якості та безпеки продукції процесу вітчизняного виробництва, освоєння передових стандартів менеджменту та маркетингу, методів конкурентної боротьби, технологічна революція, захист прав людини та прозоре судочинство, ефективна державна економічна та соціальна політика - ось далеко неповний перелік питань, на які українське суспільство має дати відповідь для того, щоб успішно скласти іспит з європейської інтеграції.

5. Україна зацікавлена у розширенні обсягів безмитної торгівлі з ЄС та збільшенні обсягів тарифних квот ЄС в рамках ПВЗВТ відповідно до сучасного стану виробничого та експортного потенціалу України. З цією метою Україна ініціювала проведення переговорів з Європейською стороною щодо прискорення та розширення сфери скасування ввізного мита відповідно

до статті 29(4) Угоди про асоціацію. Україна та ЄС офіційно підтвердили започаткування таких переговорів у Спільній заяві за результатами 23-го Саміту Україна-ЄС 12 жовтня 2021 року.

6. Співпраця у сфері військової мобільності також підкреслює важливість безпеки в регіоні. Інвестиції, спрямовані на покращення інфраструктури шляхів солідарності, не лише зміцнюють зв'язки між державами, а й посилюють стратегічні позиції України в контексті європейської безпеки.

Отже, зусилля ЄС в інвестуванні та створенні нових транспортних зв'язків не тільки сприяють економічному розвитку України, але й формують нову геополітичну реальність, яка спрощує інтеграцію цих країн у європейський простір. Це може стати важливим кроком у зміцненні стабільності та безпеки в регіоні в умовах глобальних викликів.

7. Розв'язування проблеми підтримки рівноваги в агропродовольчій сфері ринку вимагає консолідації зусиль міжнародної спільноти з домінуванням глобальних соціальних пріоритетів, як впровадження країнами протекціоністської політики, що забезпечує короткостроковий локальний вплив на національний рівень, але посилює вплив на волатильність світових цін. Побудова стійкої глобальної системи продовольчої безпеки в неспокійні часи є ключовим завданням для забезпечення сталого розвитку, антитенденції якого нарастаючий голод і бідність, а також екологічний слід військових дій.

8. Аграрна політика та національне законодавство, що регулюють сільськогосподарську діяльність і виробництво продуктів харчування, займають провідне місце в цьому процесі. Це пояснюється тим, що аграрний сектор є основною галуззю економіки України, забезпечуючи значну частку експортних надходжень і граючи важливу роль у продовольчій безпеці багатьох країн. Крім того, спільна аграрна політика (САП) була визначена на етапі заснування ЄС і продовжує залишатися одним із фундаментальних елементів європейського ринку.

Отже, успіх євроінтеграційного курсу України та досягнення членства в ЄС значною мірою залежать від швидкості та якості гармонізації аграрних політик, а також приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агробізнес України. Інфографічний довідник 2020/2021 р.
URL:<https://agribusinessinukraine.com>
2. Білоченко А. Кредитування аграрного сектору України в умовах війни. Економіка та суспільство. 2023. № 48.
3. Громов О. Сільське господарство під час війни: зміна пріоритетів. Урядовий кур'єр. 2022. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silске-gospodarstvo-pid-chas-vijni-zmina-prioritet/>.
4. Гришова І. Ю. Трансформація галузевої структури підприємств аграрної економіки України. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 2 (11). Полтава, 2019. С. 14–18.
5. Державна казначейська служба. URL:<https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>
6. Державний аграрний реєстр України. URL:<https://www.ar.gov.ua>
7. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>
9. Держпродспоживслужба: До країн ЄС мають право експорту 333 українські підприємства : офіційний сайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. URL: http://www.consumer.gov.ua/News/5619/Derzhprodspozhivsluzhba-Do_krain_ES_mayut_pravo_eksportu_333_ukrainski_pidpriemstva
10. Збитки, завдані сільськогосподарському сектору внаслідок війни, становлять від 4 до 6 млрд доларів – FAO. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/849293.html>
11. Інформаційно-аналітичний портал агропромислового комплексу України: <https://agro.me.gov.ua/ua>

12. КМУ Урядовий портал. В Україні завершена посівна кампанія 2022.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-zavershena-posivna-kampaniya-2022>.
13. Климаш Н. І. Стан та особливості розвитку аграрного сектора економіки в сучасних умовах. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2014. Вип. 1. С. 71–79. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18097/1/Agrarniy.pdf>
14. Курило В. І. Про зміст та співвідношення деяких аграрних дефініцій. *Економіка АПК*. 2020. № 2. С. 87–92. – 160 с.
15. Круш П. В., Макалюк І. В. Формування механізму управління трансакційними витратами підприємства. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2013. Вип. 10. С. 212–219. 6.
16. Курман Т. В. Державна аграрна політика як категорія аграрного права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. Том 2. С. 17–20
17. Макалюк І. В., Кашпуренко Т. О. Вплив російської військової агресії на становище аграрних підприємств. *Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки : матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції 23 листопада 2022 року*. Київ : ІВЦ «Політехніка», 2022. С. 60.
18. Макалюк І. В., Коцюбайло М. Р. Оцінювання втрат в аграрному секторі внаслідок ведення бойових дій на території України. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 08 груд. 2022 р.* Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2022. С. 183.
19. Макалюк І. В., Рурак К. М. Перспективи впровадження концепції безвідходного виробництва в Україні. *«Світ наукових досліджень. Випуск 16» : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 16-17*

- лютого 2023 р.) / [редкол. : О. Патряк та ін.] ; ГО «Наукова спільнота»; WSSG w Przeworsku. Тернопіль : ФО-П Шпак В. Б. С. 55–57.
- 20.Макалюк І. В., Фалько М. О., Захаров Н. В. Токенізація цінних паперів: особливості та перспективи для України. Ефективна економіка. 2023. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.1.34>.
- 21.Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
- 22.Мінфін: Звіт “Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення України” надає висновки щодо втрат України від війни з росією з 24 лютого до 1 червня та окреслює потреби країни у реконструкції та відновленні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-ukrainy-ievropeiska-komisiiia-ta-svitovyi-bank-prezentuvaly-zvit-shvydka-otsinka-zavdanoi-shkody-ta-potreb-na-vidnovlennia>
- 23.Надвиничний С. А. Теоретико-методологічні засади дослідження економічного розвитку аграрної сфери України. Тернопіль : ВПЦ Економічна думка ТНЕУ, 2018. 50 с.
- 24.Надвиничний С. А. Формування стратегії економічного розвитку аграрної сфери України. Тернопіль : ВПЦ Економічна думка ТНЕУ, 2018. 38 с.
- 25.Нестеров О. Війна, агро, ПДВ: що нового в сфері оподаткування. URL: https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/blog/oleg_nesterov/viyna_agro_pdv_scho_novogo_v_sferi_opodatkuвання.
- 26.Негрей М. В., Тараненко А. А., Костенко І. С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. Економіка та суспільство. 2022. № 40.
- 27.Огляд збитків та втрат в АПК. URL: <https://kse.ua/ua/oglyad-zbitkiv-ta-vtrat-v-apk/>
- 28.Офіційний інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/za-9-misyaciv-2019-roku-ukrayinskij-agrarnij-eksport-sklav-158-mlrd>.

- 29.Петруха С. В. Державне антикризове регулювання аграрного сектору економіки України: монографія / С. В. Петруха. Київ: ЦУЛ, 2018.
- 30.Програми забезпечення аграріїв засобами тимчасового зберігання зерна та обладнанням із завантаження/ розвантаження рукавів. Міністерство аграрної політики та продовольства України : електронний ресурс. 2023. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/programa-zabezpechennya-agrariyiv-zasobamitimchasovogo-zberigannya-zerna-rukavami>.
- 31.Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.
- 32.Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80>
- 33.Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 664-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80>
- 34.Про схвалення Концепції розвитку сільських територій : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80>
- 35.Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 588-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80>
- 36.Пульс Угоди: моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди. URL: <http://reforms.in.ua/>.

37. Ресурсний потенціал аграрної сфери: проблеми та завдання ефективного використання: аналіт. доп. / Собкевич О. В., Русан В. М., Юрченко А. Д. та ін. Київ: НІСД, 2019. 76 с.
38. Рябоконт В. П. Розвиток соціальної інфраструктури сільських територій / В. П. Рябоконт, Л. А. Парок // *Економіка АПК*. 2018. № 4. С. 56–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_4_11
39. Сільське господарство під час війни: зміна пріоритетів. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silске-gospodarstvo-pid-chas-vijni-zmina-prioritet/>
40. Сурай І. Г. Державне управління аграрним сектором економіки України: функціонально-структурний аспект : дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2019. 280 с.
41. Трофімцева О. (2022). Війна показала важливість агросектору. Як узяти нові висоти? URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/839762.htm>.
42. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний документ від 27.06.2014. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011
43. Хвесик М. А. Природно-ресурсна сфера України: стан та шляхи збереження. *Вісник НАН України*. 2019. № 7. С. 36–44.
44. Цимбалюк І. О. Роль податків у забезпеченні фінансової автономії органів місцевого самоврядування. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки* : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2019. № 2. С. 179–187.
45. Шляхи солідарності: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/eu-ukraine-solidarity-lanes_en
46. Bogutska O. Financial and economic mechanism of ensuring investment activity of enterprises within institutional models of financing the real sector

- of economics. *Innovative Technologies and Scientific Solutions for Industries*. 2018. № 3 (5). P. 79–86.
47. Banse, M. (2022). Der Ukraine-Krieg und seine Folgen: Auswirkungen auf die agrarpolitische Debatte. Informations. URL: https://www.thuenen.de/media/ti/Infothek/Vortragsfolien_30_03_2022
48. Câmpeanu, V. (2022). The Effects Of The War In Ukraine – The Global Food Crisis Becomes More Real. *Euroinfo*, 6(1), 3–15.
49. Chepeliev, M., Maliszewska, M., & Pereira, M. (2023). The war in Ukraine, food security and the role for Europe. *EuroChoices*, 22(1), 4-13. doi: 10.1111/1746-692X.12389.
50. Celi, G., Guarascio, D., Reljic, J., Simonazzi, A., & Zezza, F. (2022). The Asymmetric Impact of War: Resilience, Vulnerability and Implications for EU Policy. *Intereconomics*, 57(3), 141–147.
51. Economist Intelligence. (2024). Retrived from <https://www.eiu.com/n/>.
52. Elevatorist. (2023). Elevator companies most affected by the enemy’s invasion. Retrieved from <https://elevatorist.com/spetsproekt/199-reyting-elevatornih-kompaniy-scho-naybilshe-postrajdali-vid-vtorgnennya-voroga>
53. European parliamentary research service. (2022). Russia’s war on Ukraine: Impact on food security and EU response. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729367/>
54. EPRS_ ATA(2022)729367_EN.pdf. [9] Food Agriculture Organisation. (2023). Food Price Index. Retrieved from <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>.
55. Glauber, J.W., & Debucquet, D.L. (Eds.). (2023). The Russia-Ukraine conflict and global food security. Washington, DC: International Food Policy Research Institute (IFPRI). doi: 10.2499/9780896294394.
56. Global Hunger Index. (2023). Retrieved from <https://www.globalhungerindex.org/>.

57. Guo, H. (2023). The factors that affecting international trade. In Proceedings of the 3rd international conference on economic development and business culture (pp. 207-212). doi: 10.2991/978-94-6463-246-0_25.
58. Glauben, T., Svanidze, M., Götz, L. J., Prehn, S., Jaghdani, T. J., Djuric, I., & Kuhn, L. (2022). The war in Ukraine exposes supply tensions on global agricultural markets: Openness to global trade is needed to cope with the crisis (No. 44e). IAMO Policy Brief.
59. Ghosh, N., & Bhowmick, S. (2022). Why India's food value-chain needs better risk management instruments amid Ukraine war.
60. Fiott, D. (2022). The Fog of War: Russia's War on Ukraine, European Defence Spending and Military Capabilities. *Intereconomics*, 57(3), 152–156.
61. KSE Агроцентр (2022). Indirect losses in agriculture are estimated at \$ 23.3 billion USA. URL: <https://ukranews.com/en/news/864573-indirect-agriculture-losses-from-war-estimated-at-usd-23-3-billion-agrarianministry>.
62. Kleimann, D. (2022). Food security: The role and limits of international rules on export restrictions. Retrieved from <https://www.bruegel.org/blog-post/food-security-role-and-limits-international-rules-export-restrictions>.
63. Krpec, O., & Hodulak, V. (2019). War and international trade: Impact of trade disruption on international trade patterns and economic development. *Brazilian Journal of Political Economy*, 39(1), 152-172. doi: 10.1590/0101-35172019-2854.
64. Kushnir, Yu., Blaga, M., Pop, M., & Pop, Yu. (2023). Logistics and international trade of Ukraine in the conditions of war. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Economy Series*, 1(61), 23-25. doi: 10.24144/2409-6857.2023.1(61).23-25.
65. Kyiv school of economics. (2023). Agricultural war damages, losses, and needs review. Retrieved from <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/RDNA2.pdf>.
66. Oxford Analytica. Russian war aims and grain plans to fuel global crisis. *Emerald Expert Briefings*, (oxan-db).

67. Official Website of the International Trade Administration. Ukraine – Country Commercial Guide. URL: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/ukraine-agricultural-machinery>.
68. Peterson, E. (2022). The Coming Global Food Crisis. Cornhusker Economics, June 8.
69. Petrukha S. V. Financial stability of the banking sector and security of the backbone bank activities in the exchange market in the context of national ability to implement the European green deal. Integration of traditional and innovation processes of development of modern science / S. V. Petrukha, M. V. Korolenko. – Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2020. P. 84–137.
70. WITS, TRAINS.
<http://wits.worldbank.org/WITS/WITS/AdvanceQuery/TariffAndTradeAnalysis/AdvancedQueryDefinition.aspx?Page=TariffandTradeAnalysis>
71. World Bank. (2023). Commodity markets. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/research/commoditymarkets>.
72. World economic forum. (2022). These 3 charts show the impact of war in Ukraine on global trade. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2022/04/ukraine-war-global-trade-risk/>.